

Ergatiivisuutta suomessa

Terho Itkonen

II

(Jatkoa vuoden 1974 4. vihkoon.)

2.0. Kirjoitukseni edellisessä osassa koetin kaavattomasti kuvata kaikkiaan viiden ergatiivisen ilmiöryhmän esiintymistä nykysuomen synkronian kannalta. Kaikissa ilmiöryhmissä kuvastui selvemmin tai hämärämmin sama semanttinen dikotomia: toiminnallisuuden ja epätoiminnallisuuden vastakohta. Jonkin »tekijän» (ja sen tekemisen) tai »kokijan» käsittäminen toiminnalliseksi tai epätoiminnalliseksi pohjautuu varmaan syvälle ihmisen alkeisluonteisimpiin kognitiivisiin taipumuksiin; esim. Anderson on ottanut tämän huomioon, kun hän erottaa abstraktissa etärakenteen kaasusjärjestelmässään lähinnä englannin pintarakenteesta lähtien mm. kaksi semanttista peruskaasusta, (toiminnallisen) ergatiivin ja (epätoiminnallisen) nominatiivin, joista moninaiset pintarakenteen kaasus- ja muut suhteet ovat johdettavissa erityisen säännöstön avulla. (Ks. *Journal of Linguistics* 1968 s. 1—32 ja *The grammar of case* s. 37—63; Andersonin jälkimmäisessä teoksessa kehittelemä lokalistinen näkemys johtaa hänet tosin teoksen loppusivuilla 217—219 olettamaan, että nämäkin kaasukset ovat palautettavissa vielä syvemmälle lokatiivisuuden ja »negatiivisuuden» erimerkkisiin piirrekombinaatioihin.) Englannissa, jonka kannalta toiminnallisuuden ja epätoiminnallisuuden vastakohtaa on viime vuosina muutenkin eniten tutkittu,¹³ ei tuo vastakohta saa pintarakenteessa kovin selvää ilmaisua; sitä valaisevampia ovat ne eri kielten,

¹³ Fillmoren, Lyonsin ja Andersonin lisäksi on keskustelun osanottajista mainittava Halliday (mm. »Language structure and language function», 1970, erityisesti s. 155—158) ja Cruse (»Some thoughts on agentivity», 1973). Cruse huomauttaa aiheellisesti siitä, että tähänastisen keskustelun perusteella ei agenttiivisuuden ja epäagenttiivisuuden raja ole aina yksiselitteinen, ja koettaa täydentää semanttista piirteistöä lisäämällä agenttiivisuuden rinnalle mutta siitä periaatteellisesti crossa pidettäväksi kolme muuta piirrettä: »volitiivisuuden», »efektiivisyyden» ja »initiatiivisuuden». Näyttää siltä, että hänen »volitiivisuutensa» tulee lähimmäksi Lyonsin agenttiivisuutta (ja sitä muistuttavaa Andersonin ergatiivikaasusta), jonka mukainen käsitys on ollut tämän kirjoituksen pohjana. Crusen »agenttiivisuus» ja »initiatiivisuus» näyttävät yleisesti, vaikkeivät aina, voivan yhtyä hänen »volitiivisuuteensa», mutta »efektiivisyys» ei yhtyne siihen koskaan.

myös suomen, järjestelmät, joissa sama vastakohta pyrkii manifestoitumaan pinnassakin. Varsinainen ongelma, jonka pelkkä synkroninen kuvaus vielä kiertää, on kuitenkin tuo tuttu: »wie es eigentlich geworden ist?» Pystyisikö tuommoinen kognitiivinen taipumus milloin hyvänsä heijastumaan esittelmieni ilmiöiden tavoin vaikkapa suomessa, vai ovatko nuo heijastumat kerran syntyneet tiettyjen kielellisten edellytysten vallitessa, vakiintuneet osaksi kielen järjestelmää ja sen jälkeen periytyneet polvesta toiseen? Ja jos ovat, pysyvätkö ne nykyään voimassa omalla painollaan vai yhä tuon kognitiivisen taipumuksen tukemina?

2.1. Palaan ensimmäisenä käsittelemäni ilmiöryhmän pariin ja palautan mieliin toisaalta luontevan tuntuisen esimerkin *S. joutui hallitsevien piirien epäsuosioon ja karkotettiin maasta*, toisaalta vähemmän luontevan *S. julkaisi vielä kolme teosta mutta karkotettiin sitten maasta*. Edellisen virkkeen luontevuus menee tietenkin tuon kognitiivisen taipumuksen tiliin; onhan *S*:llä siinä kaksi yhteen sopivaa roolia: intransitiivilauseen epätoiminnallinen subjekti + passiivilauseen epätoiminnallinen objekti. Mutta synnyttävätkö kielenpuhujat tällaisia yhdistelmiä tuon taipumuksen ansiosta kerta kerralta erikseen, vai ovatko ne vanhastaan olleet niin yleisiä, että niitä yhä uudestaan esiintyessään voidaan pitää kielitajussa vaikuttavan kivettyneen lauseenmuodostuskaavan ilmentyminä? Kysymys jäänee vaille varmaa vastausta. Jos suomessa on kerran tavattu monipersoonainen passiivi, niin tällaiset virkkeet ovat noihin aikoihin varmaan olleet ilman muuta käypiä; *S*:llähän on silloin ollut kaksoisrooli »epätoiminnallisen intransitiivilauseen subjekti + passiivilauseen subjekti». Tuonkaan vaiheen mekaaniseksi perinnöksi *S*:n nykytyyppisen kaksoisroolin luontevuutta tuskin sentään voidaan katsoa. — Myös jälkimmäinen virke olisi monipersoonaisen passiivin aikoihin ollut muodollisesti käypä — enintään olisi jotakuta tarkkakorvaista voinut häiritä rinnakkaisten predikaattien merkityksen yhteensointumattomuus: toiminnallinen + epätoiminnallinen tekeminen. Joku kielenkäyttäjä on kärsinyt tällaista tseugmaa kaiketi paremmin, toinen huonommin; suhtautuminen tseugmaan ei ole varmaan siirtynyt polvelta toiselle enempää kuin tyylillisten valöörien taju usein muulloinkaan. Ja sama tilanne jatkuu yhä nykyään; tseugmaa kuitenkin korostaa se, että rinnasteiset predikaatit ovat nyt ristiriidassa keskenään sekä muodon että merkityksen kannalta.

2.2. Intransitiivilauseen epätoiminnallisen subjektin käsittelyä transitiivilauseen objektin veroisena osoittivat myös semmoiset lauseet kuin *Ovi aukeni avaimella* tai *Ovi aukeni nappia painamalla*. Vailla tarkkoja tietoja suomen murteista ja sukukielistä ei voida sanoa, kuinka yleistä tällainen subjektiin viittaamattoman instrumentaalisen adessiivin käyttö missäkin on. Tunteamatonta se ei kyllä ole murteissakaan; samaa tyyppiä ovat Kanniston hämäläismurteiset esimerkit *Ei puukan yhlellä lyämisellä kaalu* (Kylmäkoskelta; sananlasku,

jolla tinkimistä puolustetaan; Lauseop. hav. s. 121)¹⁴ ja *Em minä sängystä käm päässy ylös muuta kun nostamalla* (Kangasalta; mts. 229), edelleen Seppo Räsäsen mainitsema taivalkoskelainen sananparsi *Eihän lypsämällä lehmä lopu eikä kutku kynsimällä* (Kainuun murteiden kaasussyntaksi s. 286). Se että tällaisia rakenteita suvaitaan, on katsottava merkiksi tuon kognitiivisen taipumuksen vaikutuksesta, mutta taas joudutaan kysymään, vaikuttaako se kielenkäytäjissä joka kerta erikseen, ennen kuullusta ja ympäristön puheenparresta riippumatta. Epäilen tätä; vaikka en voikaan esittää suoranaisia todisteita, olettaisin, että kyseessä pikemmin on käytänne, joka on tuon kognitiivisen taipumuksen johdosta päässyt jossain kerran alkuun ja sen ja kuultujen mallilauseiden tukemana sitkeästi jatkanut elämäänsä. Olisi siis kyseessä tapaus, jossa kielenilmiö periytyy polvesta toiseen yhtä lailla kuin *kala*-sananaänneasu ja merkitys — se vain erona, että eräs kielellinen vastavoima jatkuvasti ponnistelee tällaisten rakenteiden pään menoksi. Tuona vastavoimana ovat tietysti *Mies pääsi sisään avaimella ~ nappia painamalla* -tyyppiset lauseet, joissa instrumentaalinen adessiivi viittaa subjektiin, tässä esimerkissä jopa epätoiminnalliseen subjektiin, joka tosin on samatarkoitteinen uposlauseen toiminnallisen subjektin (*Mies käytti avainta, Mies painoi nappia*) kanssa. Tämä hahmotus on jatkuvasti riidoin *Ovi aukeni avaimella ~ nappia painamalla* -tyyppisten lauseiden hahmotuksen kanssa ja voi aiheuttaa myös tällaisissa lauseissa ainakin tiedottoman jännityksen kahden eri hahmotustavan välillä.

2.3.1. Entä sitten *valveilla, tekeillä* -tyyppiset adverbit: miten selittyy, että määrätyyppiset johdokset tietyissä sijamuodoissa ilmaisevat nimenomaan olotilaa tai jatkuvaa tekemistä ja voivat tällöin viitata toisaalta intransitiivisen taustarakenteen subjektiin, toisaalta transitiivisen taustarakenteen objektiin mutta eivät koskaan transitiivisen taustarakenteen subjektiin? Tällä kertaa kyseessä on selvästi yhteisölliseen kompetenssiin kuuluva ilmiö, vieläpä niin erikoistunut, että se ei ole voinut syntyä kieleen käden käänteessä. Levikkeiseikoista päätellen sen oireita on ollut jo myöhäiskantasuomessa, mutta sen varsinainen produktiivistuminen näyttää kuuluvan vasta suomen erilliskehityksen aikaan (ks. Göran Karlsson, *Nukuksissa ja hereillä* -tyyppiset paikallsija-adverbit s. 163—165). Tyyppin muotorakenteessa on kolmekin seikkaa (johdin $-e^x < -ek$, adverbien monikkovartaloisuus, niiden ulkopaikallissijaisuus), joiden mahdollinen yhteys adverbien käyttöalaa tuntuisi vaativan selvitystä. Ainakin osaksi tuo käyttöala näyttää selittyvän deverbaalisten *-ek*-johdosten perinnäisestä semantiikasta. Esim. suomessa nämä johdokset ilmaisevat transitiiviverbin tekemisen välinettä, kohdetta tai tulosta (*pyyhe, side; ape, peseet* 'pestävät vaatteet'; *pilke, taite*) tai sitten intransitiivisen, usein yksipersoonaisen verbin tekemistä (*hohde, paiste, sade*; myös konkreettistettuna:

¹⁴ Jo Porthanin tuntema: *Ei puukaan yhdellä lyömisellä poikki mene* (Kuusi, Vanhan kansan sananlaskuviisaus s. 163).

paise, lähde ym.) mutta tuskin koskaan transitiiiverbin tekemistä. Lapissa ja tšeremississä johdostyyppin vastineet ovat yleensä transitiiivikantaisia ja merkitsevät lapissa teon kohdetta, välinettä tai tulosta (Nielsen, Lærebok i lappisk I s. 193—194), tšeremississä teon välinettä (Erkki Itkonen, Vir. 1967 s. 253); johdostyyppin otaksutut mordvalaiset vastineet taas ovat joko transitiiiverbin johdoksia, merkityksenä 'teon väline tai kohde', tai deskriptiivis-onomatopoeettisiin intransitiiviverbeihin korrelaatiosuhteessa olevia muodosteita, merkityksenä nomen actionis (Heikkilä, CIFU 2: I s. 178—187). Sattumaa tuskin on tämän abverbityypin yleinen (vaikkei yksinomainen) monikkovartaloiuskaan; tämä seikka liittää sen moniin muihin monikollisiin paikallissijailmauksiin, jotka samoin ilmaisevat jotakin (pintarakenteen) subjektin tilasta: (*on*) *järjissään, nälissään, iloissaan; puolillaan; hyvillään, pahoillaan; kovilla, tiukoilla;* (uud.) *heikoilla, vahvoilla; kyykkysillään, paitasillaan* ym.¹⁵ Ehkä selittämättömin seikka on tyyppin ulkopaikallissijaisuus, joka kannattaa melko selvää merkitysoppositiota sisäpaikallissijaiseen *tukkeissa*-tyyppiin nähden (vrt. *kuteilla* 'kudottavana' mutta *veleissä* 'vedettyä, vireessä'). Joka tapauksessa on ilmeistä, että tämä adverbityyppi on kerran ruvennut valtaamaan alaa vanhemmalta, funktioltaan eriytymättömältä ilmaustyybiltä (*on*) *kulussa, pesussa* 'pestävänä', *pyykin pesussa* 'pyykkiä pesemässä', joka on voinut viitata paitsi intransitiiviverbin subjektiin ja transitiiiverbin objektiin myös transitiiiverbin subjektiin. Uudistyyppin lähtökohtana ovat kai olleet jotkin harvat, nyt jo tutkimuksen tavoittamattomiin painuneet mallimuodosteet. Sen produktiivistumista tuskin kuitenkaan voidaan selittää muusta kuin kielenpuhujain kognitiopohjaisesta taipumuksesta luokittaa epätoiminnallisuus (ja toissijaisesti myös sitä muodoltaan muistuttava intransitiivinen toiminnallisuus) erilleen transitiiivisestä toiminnallisuudesta ja antaa tälle luokalle yhtenäisen kielellinen ilmaus. Jatkokehitys on ollut osaksi tiettyjen adverbien periytymistä sellaisinaan, osaksi uusien luomista entisten pohjalta, ja mainitsemani kognitiivinen taipumus on kai jatkuvasti tukenut sekä perintöä että uudislouontia. Täyteen tasapainoon ei järjestelmä silti ole päässyt, vaan funktioltaan eriytymätön tyyppi (*on*) *kulussa, pesussa, pyykin pesussa* on pitänyt jatkuvasti hallussaan myös *valveilla, tekeillä* -tyypin funktioita. Joskus eri tyyppien rinnakkaiselo on mahdollistanut niinkin hienon eronteon kuin

¹⁵ Lisäesimerkkejä Karlssonilla, mts. 24—25, ja Hakulisella, SKRK 3. p. s. 421. Tällaisen monikonkäytön tausta on kokonaisuutena vailla varmaa selitystä; yleistä se on vain suomessa, vaikka sen merkkejä voidaan osoittaa lähisukukielistäkin. Karlsson (mt. passim) on ajatellut, että nimenomaan *tekeillä*-tyyppisten (ja niitä muistuttavien *ehdyksissä, sulkeissa* -tyyppisten) adverbien monikollisuus olisi peräisin tapauksista, joissa monikon käyttö on loogisestikin perusteltavissa: *iteillä* 'iteiden (= itujen) vallassa', *tekeillä* 'tekemisprosessiin kuuluvien töiden (»tekeiden») alaisena'; samoin *ammuksissa* 'maagisten projektiilien vaivaamana', *kääreissä* 'kääreisiin sidottuna' jne. Tämä ei vielä riitä selittämään paikallissijaisten tilanilmausten monikollisuutta kokonaisilmionä — ellei rohkeasti ajatella Hakulisen tapaan, että se olisi kaikkiaanikin lähtöisin juuri noista deverbaalisista adverbityypeistä (SKRK 3. p. s. 422—423).

distinktion toiminnallisen intransitiivisen tekemisen ja epätoiminnallisen intransitiivisen tekemisen välillä ergatiivisen »ihannesysteemin» (ks. 1.5) henkeen. Vrt. *Se mies on aina menossa* (ei *meneillä) — *Viimeinen työviikko oli meneillä* (myös *menossa*).

2.3.2. Sisäpaikallissijaisten *kateissa, tukkeissa; ehdyksissä, saarroksissa* -tyyppien ongelmat ovat samantapaisia kuin ulkopaikallissijaisten *valveilla, tekeillä* -tyypin. Iältään nämä sisäsijaist tyypit kuuluvat suunnilleen samaan kerrostumaan kuin ulkosijainen tyyppi (ks. Karlsson, mts. 66—67, 163—165; Nirvi, Vir. 1957 s. 225). Se että johdokset eivät koskaan viittaa transitiiviverbin subjektiin, näyttää -e*-johtamisen *kateissa, tukkeissa* -tyypin alalla heijastavan johdostyyppin vanhaa semantiikkaa aivan kuten *valveilla, tekeillä* -tyypissäkin; *tukkeissa*-tyypin ajanmerkityksen (’jnk tukkimana’, ei ’jnk tukittavana’) taustaksi muistettakoon, että transitiiviverbien -e*-johdokset muun ohessa merkitsevät teon tulosta. Sama koskee vielä selvemmin tyyppiä *saaroksissa*: kaksitavuiseen transitiiviseen kantaan perustuvilla -os-johdoksilla on yleensä teon tuloksen merkitys. Selitysvaikeuksia eivät juuri tuota *ehdyksissä*-tyypinkään johtosuhteet. Kolmitavuisen intransitiivisten *u, y* -vartaloiden -us-johdokset merkitsevät yleensä tilaa, johon kantaverbin tekeminen on johtanut: *hengästys, hämmästyys, sekaannus* jne. Juuri *hämmästyksissä, sekaannuksissa* -tyypin analogia vuorostaan näyttää synnyttäneen tavua lyhemmän *ehdyksissä, eksesissä* -tyypin ja sanelleen sen semantiikan. Kaikkien sisäpaikallissijaisten adverbien monikollisuus liittyy samaan yhteyteen kuin *valveilla, tekeillä* -tyypinkin; sen sijaan tyyppien sisäpaikallissijaisuutta on yhtä vaikea selittää kuin *valveilla, tekeillä* -tyypin ulkosijaisuutta. Jälleen joudutaan olettamaan tyyppien liikkeelleläähtöä harvoista mallimuodosteista ja niiden produktiivistumista kielenpuhujien kognitiivisen taipumuksen turvin. Yhdessä suhteessa tyyppien historia kuitenkin poikkeaa *valveilla, tekeillä* -tyypin historiasta. *Valveilla, tekeillä* -tyyppiset adverbit rupesivat aikoinaan valtaamaan alaa *kulussa, pesussa, (pyykin) pesussa* -tyypin kentästä ja jättivät koskematta yhden sen lohkon, tyyppin *on (pyykin) pesussa*. Tyypit *kateissa, tukkeissa; ehdyksissä, saarroksissa* sen sijaan syntyivät tyhjiöön: ei voida osoittaa, että niitä edeltämässä olisi ollut paikallissijaisia johdoksia, jotka olisivat ilmaisseet subjektin tai objektin tilaa tekemisen jäljiltä. Tuosta tyhjiöstä uudismuodosteet valtasivat sen osan, jonka ilmaisimet olivat ilmiömaailman luokituksen kannalta mielekkäitä. Ilmaisinta saattoi kaivata esim. lehmän tila ehtymisen jäljiltä tai väylän tila tukkimisen jäljiltä (olipa tukkijana ihminen tai uitto-ruuhka); sen sijaan väylän tukkijan tila tukkimisen jälkeen jouti jatkuvasti olemaan vailla ilmausta.

2.3.3. *Näkyvissä, saatavissa ja näkymättömissä, saamattomissa* -tyyppien merkitykset puolestaan sopeutuvat esteettä niiden pohjana olevien partisiippien normaaliin merkitykseen ja ovat ainakin nykykielen kannalta ymmärrettä-

vissä, kun tyypejä verrataan muihin monikon paikallissijassa oleviin tilanilmauksiin. Inessiivin ja adessiivin vastakohtaan varaan ei tällä kertaa rakennu sellaista merkitysvastakohtaa kuin *kuteilla* : *veteissä* -tapauksessa; päinvastoin inessiivi voi eräissä edellisen tyyppin jäsenissä korvautua adessiivilla ilman mainittavaa merkityksen eroa (*näkyvillä, kuuluvilla, saatavilla* jne.). Intransitiivisen taustarakenteen subjektin (tällä kertaa aina epätoiminnallisen) ja transitiivisen taustarakenteen objektin samansuuntainen käsittely on varmaan alun alkaen perustunut samaan kognitiiviseen taipumukseen, joka edellä on ollut puheena. Synkroniselta kannalta voi oudoksuttaa järjestelmän asymmetria, joka on samankaltainen kuin *ehdyksissä, tukkeissa* jne. -tyypeissä: ei ole transitiiviseen taustarakenteeseen pohjautuvia **mies on löytävissä ~ löytämättömissä (rahan)* -tyyppisiä rakenteita eikä niitä yksinkertaisella tavalla korvaaviakaan ilmaustyypejä, vaikka sellaisten tarve tuskin on tällä kertaa niin olematon kuin *ehdyksissä, tukkeissa* jne. -tyyppisten tilanadverbien alalla. Samoin puuttuvat toiminnalliseen intransitiiviseenkin taustarakenteeseen pohjautuvat tyytit **mies on juoksevista ~ juoksemattomissa* ja jopa epätoiminnalliseen taustarakenteeseen pohjautuvat tyytit **puu on kaatuviissa ~ kaatumattomissa*. Ainakin osittainen selitys saadaan diakroniasta: aivan kuten *ehdyksissä, sulkeissa* -tyypit ovat *näkyvissä, saatavissa ja näkymättömissä, saamattomissa* -tyyppitkin aikoinaan syntyneet tyhjiöön. Siellä ne etenivät vain niin pitkälle kuin objektiin viittaavien ja eräiden keskeisten intransitiivilauseen epätoiminnalliseen subjektin viittaavien tapausten yhteinen semantiikka salli, ja niin jäivät muut tapaukset jatkuvasti vaille samantapaista ilmausta.

2.4.1. Sama kognitiivinen taipumus on varmaan ollut myötävaikuttamassa silloinkin, kun subjektin sija on aikoinaan jakautunut kahtia: myönteisessä normaalilauseessa kiistaton nominatiivi, myönteisessä eksistentiaalilauseessa partitiivi tai lähinnä akkusatiiviksi hahmottuva nominatiivi. Ilman eräitä kielen järjestelmässä piilleitä edellytyksiä ei tämä kahtiajako olisi kuitenkaan voinut syntyä. Olennaista siinä on ollut partitiivin nousu yhdeksi subjektin sijaksi; yhtä rintaa tämän kehityksen kanssa on aiempi nominatiivi hahmottunut määrätapauksissa akkusatiiviksi. Tällöin partitiivi on muodostanut akkusatiivin kanssa parin, jonka varaan (osaksi myös persoona- ja numeruskongruenssittomuuden ja eräiden muiden lauserakenneseikkojen varaan) on rakentunut muodollisestikin verraten kiinteärajainen eksistentiaalilauseiden kategoria, vastakohtanaan nominatiivisubjektinen (ja mm. persoona- ja numeruskongruenssin alainen) normaalilauseiden kategoria. Mutta miten ja milloin?

Partitiivisubjekti ei voi palautua varhaiskantasuomeen asti, koska nominatiivisubjekti on sekä lapissa että mordvassa yksinomainen. Suomen kaikki lähisukkielet osoittavat toisaalta yhtäpitävästi, että myöhäiskantasuomen järjestelmään partitiivisubjekti on jo kuulunut ja että sen käyttöala tuolloin

on ollut olennaisesti samanlainen kuin nykysuomessa (vrt. Denison, *The participle in Finnish* s. 124—135; Hakanen, *Kontrastiivista lauseanalyysia* s. 56—69). Hakulinen (viimeksi SKRK 3. p. s. 460) ja eräin varauksin myös Denison (mts. 133—134) ovat arvelleet, että partitiivisubjektin käyttö palautuisi suoraan partitiivin vanhaan erosijan funktioon; lauseet *Väkeä tulee, Kaloja ui* olisivat Hakulisen mukaan merkinneet alkuaan suunnilleen 'väestä päin tulee', 'kaloista päin ui'. Näin yksioikoinen semanttinen kehitys ei ehkä kuitenkaan tunnu oikein luontevalta, ja sitä paitsi siihen tuntuisi sisältyvän hienoinen anakronismikin. Sekä lappi että itämerensuomi osoittavat, että partitiivin lokaalinen merkitys jo varhaiskantasuomessa rajoittui harvoinhin vajaaparadigmaksiin ja aina yksikkömuotoisiin adverbisiin, sellaisiin kuin suomen *kotoa, kaukaa, takaa, taempaa* jne., ja siksi on vaikeaa ajatella, että pelkästään siltä pohjalta olisi myöhäiskantasuomeen mennessä voinut kehittyä elinvoimainen, täydellisten nominiparadigmojen sekä yksikkö- että monikkovartaloon nojautuva partitiivisubjekti. Osmo Ikola (Vir. 1954 s. 232) on taas lyhyesti selittänyt partitiivisubjektin synnyn semmoisen mallitapauksen avulla kuin *Pöydällä on ruokaa* = 'pöydällä on ruoasta', ts. jotakin ruoasta. Tämäkin selitys jättää auki mm. sen, miksi partitiivisubjekti ei yleensä ole levinnyt laajemmalle kuin osaan epätoiminnallisia intransitiivilauseita, ts. eksistentiaalilauseisiin. Samoin jää avoimeksi se, mikä yhteys partitiivisubjektin synnyllä ja kehityksellä on ehkä partitiiviobjektin syntyyn ja kehitykseen. Juuri tältä taholta kannattaa partitiivisubjektin lähdeä nähtävästi etsiä.

Etäsukukielten mordvan ja lapin perusteella on voitu päätellä, että jo varhaiskantasuomessa objektin sijojen järjestelmä on ollut samantapainen kuin suomessa ja muissa ims. kielissä. Objektin sijoja ovat siten olleet toisaalta vanhaan yleiseen erosijaan, separatiiviin, palautuva partitiivi, toisaalta *-m*-päätteinen akkusatiivi ja sen kanssa määrärehdoin vaihdellut nominatiivi, joiden perua suomen »akkusatiivin» nykyinen kaksimuotoisuus on. Partitiivia lienee käytetty akkusatiivin ja nominatiivin asemesta irresultatiiviverbien objektin sijana ainakin osaksi samoissa tapauksissa kuin suomessa; mordvassa on ilmeisiä merkkejä tällaisen käytön alkeista, ja selväpiirteisenä järjestelmänä on samantapainen käyttö tiettyjen verbiryhmien yhteydessä ennättänyt periytyä myös lappiin, niin kuin 1600- ja 1700-luvun ruotsinlappalaiset tekstit osoittavat. Resultatiiviverbin objektin sijana on nähtävästi käytetty nominatiivia tai akkusatiivia aina milloin ilmaistavana on ollut jaoton kokonaisuus tai määräinen paljous jotakin jaollista; partitiivin tehtävänä sitä vastoin on ollut ilmaista joko äskeisten kaasusten ohella tai niiden asemestakin epämääräistä paljoutta. Tähän suuntaan on partitiivia vastaavan ablatiivisijan käyttö kehittänyt mordvassa, ja monikon partitiivin leviämistä monikkollisen objektin yleiseksi sijaksi lapissa on vaikea ymmärtää, ellei ajatella

kyseisen käytön olleen tuttua jo varhaiskantasuomessa.¹⁶ (Ks. Erkki Itkonen, FUF 39 s. 169—172, 190—200, 210—213.) Kuten mainittu, subjektin sijana samassa kielenkehityksen vaiheessa on ollut vain nominatiivi. Tämä merkitsi ilmaisujärjestelmän asymmetriaa, joka on kipeimmin varmaan tunnut silloin kun intransitiivilauseella on ollut samamerkityksinen ja muodoltaan läheinen transitiivinen vastine. Näin on ollut ainakin kolmessa tapausryhmässä, joita seuraavassa valaisen esimerkein. Vasemmanpuoleiset lauseet ovat (resultatiivisia) transitiivilauseita, joissa akkusatiivi- ja partitiiviobjektin oppositio oli mahdollinen, oikeanpuoleiset intransitiivilauseita, joiden subjektin ainoassa sijassa nominatiivissa tämä oppositio kumoutui. (*a*-ryhmän kahdessa viimeisessä transitiivilauseessa predikaattiverbi on irresultatiivinen ja objektin sijana siitä syystä pelkkä partitiivi; niitä vastaavissa intransitiivilauseissa on subjektin sijana jälleen pelkkä nominatiivi.)

<i>a) Niitty kasvoi hyvän heinän ~ hyvää heinää</i>	<i>Niityssä kasvoi hyvä heinä</i>
<i>Rako tihkui vettä</i>	<i>Raosta tihkui vesi</i>
<i>Pesä kuhisee muurahaisia</i>	<i>Pesässä kuhisevat muurahaiset</i>

(Tämän ryhmän tapauksissa vastaa transitiivilauseeseen subjektia intransitiivilauseen lokaaliadverbiaali. Predikaattiverbi on sama transitiivi- ja intransi-

¹⁶ Etelälapissa on mon. nominatiivikin tosin säilynyt objektin sijana, vieläpä käytössä, joka ensi näkemältä tuntuu olevan näiden päätelmien kanssa ristiriidassa: se ilmaisee eri lähteiden mukaan jotain epämääräisempää kuin mon. partitiivin jatkaja. Ristiriita lienee kuitenkin näennäinen: mon. nominatiivia objektin sijana on näet luonnehdittu paitsi tuolla »epämääräisyydellä» myös siten, että sillä on vähemmän yksilöivä tehtävä kuin mon. partitiivin jatkajalla (Bergsland, Roros-lappisk grammatikk s. 133) tai että se tarkoittaa kollektiivista ryhmää (Wickman, The form of the object s. 36). Lagercrantzin mukaan nominatiiviobjektia käytetään, kun ilmaistavana »ei ole yksilötarkoitteiden määräinen, summatiivinen lukumäärä vaan objektin tarkoitteen jäsentymätön kollektiivinimitys» (Sprachlehre des Südlappischen s. 21). Tässä näyttää olevan eteläläpin erikoisten suhteiden avain: tuollainen kollektiivinen käyttö lienee vain hiukan modifioitunut jäännös siitä suomessa säilyneestä ja nähtävästi vielä myöhäiskantalappiin kuuluneesta mon. nominatiivi-akkusatiivin tehtävästä, että se ilmaisee paitsi määräistä paljoutta myös jaotonta kokonaisuutta. Jaoton kokonaisuus vuorostaan voi olla tietyssä mielessä epämääräinenkin, ei tosin kvantiteetiltaan vaan tuttuudeltaan. Siksi skand. kielissä esiintyy tällaisissa tapauksissa suomen mon. nominatiivi-akkusatiivin vastineena yleisesti mon. epämääräinen muoto; niinpä lause *Ostin uudet verhot* on ruotsiksi tavallisesti 'jag köpte nya gardiner', ja samoin eteläläpin lause *Awdasn guwda-fatterrh* (mon. nominatiivi objektina *úttiiejijjies* (Bergsland, Roros-samiske tekster s. 288) on norjaksi 'før i tiden hadde de gudfedre', vaikka suomennos kai kuuluisi 'ennen heillä oli kummit'. Voidaan olettaa, että kun eteläläpin kollektiivinen mon. nom. ruotsintui tai norjantui yleisesti mon. epämääräisellä muodolla, niin mon. nom. alkoi levitä objektin sijaksi muihinkin tapauksiin, joissa naapurikielet käyttivät epämääräistä muotoa, ts. ilmaisemaan epämääräistä paljoutta, johon tehtävään tätä ennen oli käytetty mon. partitiivin jatkajaa. Tällöin jäi mon. partit:n jatkajan päätehtäväksi ilmaista objektin määräistä paljoutta, ts. sitä mikä skand. kielissä ilmaistaan mon. määräisellä muodolla. Muissa murteissa taas kävi päinvastoin: mon. partit:n jatkaja tavattiin niissä kantalapin peruna sekä epämääräistä että määräistä paljoutta ilmaisemassa, ja tästä tehtävästä se yleisty myös jaotoman kokonaisuuden ilmaisimeksi, ts. kehittyi monikollisen objektin yleissijaksi.

tiivilauseissa, mutta transitiivilauseen predikaatin merkityskomponentti 'pääs-tää esille' tms. passiivistuu intransitiivilauseessa merkityskomponentiksi 'pääsee esille' tms.)

b) <i>Sain eilen kirjeen ~ kirjeet ~ kirjeitä</i>	<i>Minulle tuli eilen kirje ~ tulivat eilen kirjeet</i>
<i>Poika unohti eväät ~ eväitä</i>	<i>Pojalta unohtuivat eväät</i>
<i>Salama sytytti tulipalon ~ tulipalot ~ tulipaloja</i>	<i>Salamasta syttyi tulipalo ~ syttyivät tulipalot</i>
<i>Myrsky kaatoi metsän ~ metsää</i>	<i>Myrskyssä kaatui metsä</i>
<i>Tauti tappoi lapset ~ lapsia</i>	<i>Tautiin kuolivat lapset</i>

(Tämänkin ryhmän tapauksissa transitiivilauseen subjektia vastaa intransitiivilauseen lokaaliadverbiaali. Predikaattiverbi ei kuitenkaan ole intransitiivilauseissa sama kuin transitiivilauseissa. Intransitiivilauseen predikaatti on passiivisessa merkityssuhteessa transitiivilauseen predikaattiin; kolme viimeistä tapausta voitaisiin selittää niinkin, että transitiivilauseen predikaatti on kausatiivisessa merkityssuhteessa intransitiivilauseen predikaattiin.)

c) <i>Sain verkkooni kalan ~ kalaa</i>	<i>Verkkooni tuli kala</i>
<i>Poika unohti kotiin eväät ~ eväitä</i>	<i>Kotiin unohtuivat eväät</i>
<i>Marjamiehet löysivät metsästä sienekin ~ sienetkin ~ sieniäkin</i>	<i>Metsästä löytyi sienikin ~ löytyivät sienetkin</i>
<i>Näen kaukana nuotiotulen ~ nuotiotulet ~ nuotiotulia</i>	<i>Kaukana näkyy nuotiotuli ~ näkyvät nuotiotulet</i>
<i>Tuuli ajoi rantaan tukin ~ tukit ~ tukkeja</i>	<i>Rantaan ajautui tukki ~ ajau- tuivat tukit</i>

(Nämä muistuttavat b-ryhmän tapauksia. Lokaaliadverbiaali sisältyy kuitenkin samanmuotoisena sekä transitiivi- että intransitiivilauseeseen, ja transitiivilauseen subjekti häviää intransitiivilauseessa.)

Kaikille kolmelle tapausryhmälle on ominaista transitiivi- ja intransitiivilauseiden merkityksen samuus ja samalla määräsääntöjä noudattava muodon vastaavuus. Vasemmanpuoleisten lauseiden subjektia tai lokaaliadverbiaalia vastaa oikeanpuoleisissa lauseissa aina lauseenalkuinen temaattinen lokaaliadverbiaali; vasemmanpuoleisten lauseiden transitiivista predikaattiverbiä taas vastaa oikeanpuoleisissa lauseissa sen intransitiivinen parikki (*a*-ryhmässä transitiiviverbin kanssa identtinen, *b*- ja *c*-ryhmissä eriasuinen kuin transitiiviverbi), joka ilmaisee aina subjektin epätoiminnallista tekemistä; vasemman sarakkeen lauseenloppuista remaattista objektia¹⁷ vihdoin vastaa oikean

¹⁷ Esimerkeissä olen käyttänyt nykysuomelle ominaista normaalipainotteisen transitiivilauseen sanajärjestystä subj. + pred. + obj., joka on tavallinen kaikissa muissakin ims. kielissä ja palautuu selvästi myöhäiskantasuomeen. Sen ohella tavataan ims.

sarakkeen lauseenloppuinen remaattinen subjekti. Näissä oloissa saattoi kyseisten transitiivisten ja intransitiivisten lausetyyppien vastaavuus helposti täydentyä lopuiltakin osin: intransitiivilauseiden nominatiivisubjektin sija samastui pääätteettömän akkusatiiviobjektin sijaan, ts. hahmottui akkusatiiviksi, ja samalla pääsi partitiivi yleistymään sen rinnalle subjektin toiseksi sijaksi.

2.4.2. Partitiivisubjekti on kuitenkin levinnyt myös sellaisiin lauseisiin, joilla ei äskeiseen tapaan ole samamerkityksistä vastinetta transitiivilauseiden puolella: *Niitylle tulvi vettä, Pihalla juoksee poikia, Meillä kävi eilen naapurin väkeä, Takassa hehkuu vielä hiiliä, Vajasta katosi tavaroita, Tautiin on sairastunut muutamia ihmisiä* jne. Näihin kuuluu partitiivisubjektisten lauseiden suurtaajuisin tyyppi-kin, se jossa predikaattina on merkitykseltään mahdollisimman laiha verbi eli *olla*. Samamerkityksisten transitiivilauseiden suoranaiseen vaikutukseen ei partitiivisubjekti näissä tapauksissa voi perustua. Esim. sellaiset nykykielen lauseparit kuin *Astia sisältää vettä — Astiassa on vettä, Minä omistan kirjoja — Minulla on kirjoja* eivät käy kielihistoriallisen tulkinnan pohjaksi siitä yksinkertaisesta syystä, että *sisältää* on 1800-luvun uudissanoja ja *omistaa*-verbinkin nykyinen valtamerkitys on syntynyt kirjasuomessa; alkuaan verbi on kai merkinnyt vain 'omakseen ottamista t. tunnustamista'. Partitiivisubjektin leviäminen tämmöisiinkin lauseisiin on ilmeisesti vain seurausta siitä, että lauseet ovat merkitykseltään rinnastuneet äskeisen esimerkistön intransitiivilauseisiin: etualalla kaikkien niiden merkityksessä on subjektin olemaan tuleminen, olemassaolo, olemasta lakkaaminen tai olotilan muutos lauseen teimana olevan lokaliteetin kannalta. Tässä heijastuu välillisesti yhä mallia antaneiden transitiivilauseiden vaikutus: objekti on suhteessa sitä hallitsevaan resultatiiviverbiin juuri yhtä epätoiminnallinen kuin eksistentiaalilauseen subjektin suhteessa lauseen predikaattiverbiin (mukaan luettuna myös *Pihalla juoksee poikia* -tyyppiset tapaukset, joissa subjektin tekemisen luontainen toiminnallisuus on häivytetty lokaliteetin sisältämään kollektiiviseen tapahtumaan).

Edellisestä jo ilmeni, että partitiivisubjektin synty, jonka johdosta myös normaali- ja eksistentiaalilauseet muodollisesti eriytyivät toisistaan, ajoittuu viimeistään myöhäiskantasuomeen. Nyt olisi voinut odottaa, että murroksen päästyä vauhtiin partitiivi olisi levinnyt subjektin sijaksi muihinkin kuin eksistentiaaliin tapauksiin. Tähän tapaan on käynyt mm. ranskan *de*-partitiivin, jonka vaiheet muuten muistuttavat suuresti suomen partitiivin historiaa. Alkuaan silläkin on ollut suomen erosijoja vastaava lokaaliadver-

kielissä jossain määrin (eniten kai vepsässä) myös sanajärjestystä subj. + obj. + pred., eikä ole mahdotonta, että tämäkin sanajärjestyskaava on vaihtoehtoisena tunnettu myöhäiskantasuomessa. Joka tapauksessa on objekti (tai paremminkin: objektin sisältävä verbilauseke) myös tässä lausetyypissä reeman asemassa vastakohtana lauseen-alkuiselle temaattiselle subjektille.

biaalin funktio; jo muinaisranskassa se on tältä pohjalta kehittynyt ensin suomen resultatiiviverbien partitiiviobjektia muistuttavaksi objektin ilmaismeksi (vrt. nykyransk. *Ils ont mangé de la viande et des légumes* 'he söivät lihaa ja vihanneksia') ja sitten 1300-luvulta lähtien vähitellen myös subjektin ja predikaatiivin ilmaismeksi. Ks. Ettmayer, *Analytische Syntax der franz. Sprache* II s. 588, 593. Subjektina se on levinnyt suomen partitiivisubjektisten lauseiden kaltaisiin intransitiivilauseisiin (esim. *Des canards nageaient dans la mare* 'lammikossa uiskenteli ankoja') mutta sen lisäksi transitiivilauseisiinkin: *Des pêcheurs ornent la vallée du Rhône* 'Rhônen laaksoa koristavat persikkapuut', *Devant les portes, des hommes lavent les barriques* 'porttien edessä pesevät (jotkut) miehet tynnyreitä' jne. Itämerensuomalaisistakin kielistä yhdessä, nim. vepsässä, partitiivisubjekti on nähtävästi myöhäisen kehityksen johdosta voinut yleistyä sellaisiin transitiivilauseisiin kuin *täit söidhe pän* 'täit söivät päätä', *mamšid nabarihman šapabad* '(muutamat) eukot leikkaavat napanuoran', *säskil söškätäs kezä* 'sääsket syövät kesällä' (Kettunen, *VMLT* s. 50). Suomessa samoin kuin useimmissa suomen lähisukukielissä tällainen jatkokehitys on vähäisiä poikkeuksia lukuun ottamatta kuitenkin estynyt, ja estymisen syyksi voisi hyvin arvella tuota monesti puheena ollutta kognitiopohjaista universaalia, pyrkimystä muodollisesti erottaa toisistaan toiminnallisen ja epätoiminnallisen subjektin tekeminen. Se että muotokeinoin epätoiminnalliseksi osoitettujen lauseiden kaista on suomessa rajoittunut niin altaalle — siihenhän eivät mahdu kaikki epätoiminnallista tekemistä osoittavat intransitiivilauseetkaan —, on kuitenkin vietävä pikemmin kielen rakenteellisten edellytysten kuin kognitiivisten universaalien tiliin. Aiemmin tasapainoton objektin ja subjektin sijojen järjestelmä on saanut välttävän tasapainon juuri siten, että objektitapauksiin ovat rinnastuneet vain teema — reema -suhteiltaan niitä muistuttavat ja samalla epätoiminnalliset (ts. eksistentiaalilauseen) subjektitapaukset,¹⁸ muut subjektitapaukset taas jääneet aidan toiselle puolen normaalilauseisiin, joissa partitiivisubjekti on ollut mahdoton alun perin ja on yhä nykyään.¹⁹

¹⁸ Toissijaista kehittymää varmaan ovat sellaiset teema — reema -suhteiltaan nurin kääntyneet eksistentiaalilauseet, joissa partitiivisubjekti on teemana lauseen alussa: *Junia kulkee molempiin suuntiin*, *Muutamia lehtiä on jo kellastunut*, *Väkeä kiiruhtaa töihin*. Nähtävästi tämä lausetyyppi on syntynyt täyttämään ilmaisutarvetta: toimimaan parina sellaisille normaalilauseille kuin *Junat kulkevat molempiin suuntiin*, *Lehdet ovat jo kellastuneet*, *Väki kiiruhtaa töihin*. Näin on saatu temaattisessakin subjektissa ilmaistuksi epämääräisen ja määräisen paljouden vastakohta, joka tässä asemassa tavallisesti jää vaille ilmausta. Partitiivisubjektin yleiset esiintymisedellytykset hallitsevat muuten kyllä tällaisiakin lauseita; esim. transitiiviverbi (tai mikä tahansa intransitiiviverbikään) ei tule niiden predikaattina yleensä kysymykseen.

¹⁹ Jean-Luc Moreau on äskettäin (*Mélanges offerts à Aurélien Sauvageot* s. 198—199) otaksunut, että partitiivisubjektin leviämistä transitiivisiin normaalilauseisiin on voinut jarruttaa nimenomaan pyrkimys estää syntymästä kaksiselitteisiä lauseita, sellaisia kuin **Poikia rakastaa tyttöjä*, **Tytöjä suutelee poikia* (kumpi partitiivi on henkilösubjekti, kumpi objekti?). Tältä pohjalta jää kuitenkin selittämättömäksi, miksi yhtä

Puheeksi ottamatta on vihdoin se erikoisuus, että myönteisen eksistentiaalilauseen akkusatiivisubjektia vastaa ajatukseltaan kielteisissä (tai epäilevissä) lauseissa aina partitiivisubjekti: *Pöydällä oli kirja — Pöydällä ei ollut kirjaa ~ Tuskinpa pöydällä oli kirjaa*. Myös tällä ilmiöllä on vastineensa resultatiivisen transitiivilauseen objektin muodossa: *Hän osti kirjan — Hän ei ostanut kirjaa ~ Tuskinpa hän osti kirjaa*. Sekä subjektin että objektin partitiivimuotoisuus näissä tapauksissa palautuu levikkiseikoista päätellen myöhäiskantasuomeen. Samanlaista käyttöä on balttilaisten ja slaavilaisten kielten genetiivillä, joka alkuperältään on ieur. genetiivin ja ablatiivin synkretismi, ja ainakin Karl Kont (ESA 4 s. 242—244, KKIU 6 s. 197—199, Käändsõnaline objekt läänemeresoome keeltes s. 192) ja partitiiviobjektin osalta myös Valentin Kiparsky (STAT B 153:4 s. 20—21) ovat olettaneet, että ims. kielten ilmiö perustuisi vanhaan balttilaiseen vaikutukseen. Tämä on niitä ajatuksia, joita on vaikea sitovasti todistaa enempää kuin kumotakaan; toisella kertaa aion esittää käsitykseni siitä, miten tällainen partitiivin käyttö voitaisiin selittää puhtaasti ims. kielten sisäisistä edellytyksistä käsin. Tällä kertaa on tärkeintä huomata resultatiiviverbin objektin ja eksistentiaalilauseen subjektin yhtäläinen käytäytyminen tässäkin yksityiskohdassa. Tällainen käytäytyminen on ollut mahdollista heti sen kumouksen kannoilla, joka muiltakin osin yhtäläistä resultatiiviverbin objektin ja eksistentiaalilauseen subjektin sijanvalinnan.

2.4.3. Tämän kielihistoriallisen hahmotelman täydennykseksi on syytä

käymättömiltä tuntuvat sellaisetkin lauseet kuin **Poikia hakkaa puita*, jopa **Miehiä rakensi talon*, joissa ei ole vaanimassa tuollaista kaksitulokintaisuutta, ja miksi toisaalta ovat käyviä semmoiset lauseet kuin *Opettajat hyväksyvät kaikki oppilaat*, *Suomen seiväshyppääjät päihittivät ruotsalaiset*, joiden teoriassa pitäisi olla samalla lailla kaksiselitteisiä. Asian ydin tuntuu olevan siinä, että kielitaju antaa tämmöisille näennäisesti kaksiselitteisille lauseille aina ensisijaisesti tulkinnan subj. + pred. + obj., jos kyseessä on normaalipainotteinen normaalilause (tai painotusta ilmaisematon kirjoitettu normaalilause). Vain jos kyseessä on transitiivinen eksistentiaalilause, nousee ensisijaiseksi tulkinnaksi obj. + pred. + subj. Kyseeseen tulevat mm. sellaiset eksistentiaalilauseet, joiden predikaattiverbinä on *seurata* ja joissa sekä temaattinen objekti että remaattinen subjekti on partitiivissa: *Mutta alhaalla juhla kohosi pian huippuunsa, paistia ja viiniä seurasi tanssia ja naurua ja laulua ja läähättäviä rakkautenilmauksia* (Nikó Kazantzakis, Ikuinen vaellus, suom. Juho Tervonen, 1952, s. 354); *Musiikillinen virta laskee rauhallisiin jousisointuihin, joita seuraa vastaliikkeisiä asteikkokulkuja*: — (Erik Tawaststjerna, Jean Sibelius III, 1972, s. 87); *[Gustaf Frödingin] rauhallisia päiviä seurasi milloin myönsä tuskan, levottomuuden ja sielun pimenemisen aikoja* — (Rafael Koskimies, US 9. 4. 1974). Samaa tyyppiä on seuraava esimerkki, jonka predikaattiverbinä on kiertää: — — *mittauksat ovat osoittaneet, että mainittuja taivaankappaleita ei kierrä Van Allenin vyöhykkeitä vastaavia hiukkaspilviä* (Raimo Lehti, Valvoja 2/1967 s. 119—120). (Kirjoittaja on tähtitieteilijä; hänen näkökulmastaan se seikka, että taivaankappaletta A kiertää taivaankappale B, voi olla käytännössä samanveroinen kuin B:n olemassaolo A:n ympärillä. Samasta kirjoituksesta s. 120 olen poiminut toisenkin virkkeen, jossa transitiivinen kiertää on eksistentiaalisen rakenteen predikaattina: — — *havainnot antavat aiheen olettaa, että esim. Jupiterilla on hyvin voimakas magneettikenttä, joten sitä pitäisi kiertää myös hiukkasyöhyke*.) Vain kerran olen huomannut sellaisen partitiivisubjektisen ja -objektisen eksistentiaalilauseen, jossa subjekti on lauseen kärjessä niin kuin tyypissä *Junia kulkee molempiin suuntiin*: erään kauppakirjalomakkeen tekstissä *Mitäin irtaimistoa ei seuraa kauppa*. Tässä konteksti sulkee pois väärinkäsityksen mahdollisuuden.

mainita vielä eräs näkökohta. Eksistentiaalilauseissa voivat nykyään esiintyä partitiivisubjektin ohessa samanlaiset määränilmaukset kuin resultatiiviverbin partitiiviobjektinkin ohessa: *Metsässä oli runsaasti marjoja* kuten *Löysin runsaasti marjoja*; *Pullossa oli tarpeeksi juotavaa* kuten *Sain tarpeeksi juotavaa*. Tämän voisi ajatella tarttuneen objektilauseista eksistentiaalilauseisiin samassa vaiheessa kuin partitiivisubjekti omaksuttiin kieleen partitiiviobjektin mallin mukaan, mutta todellisuudessa ilmiöllä näyttää olevan vanhemmat juuret. Partitiiviahan on vanhastaan käytetty myös attribuuttina 1) joukkoa, määrää merkitsevien substantiivien, 2) numeraalien ja 3) sellaisten kvantifikaattorien kuin *paljo(n)*, *vähä(n)* yhteydessä, ja juuri näiden tapausten historiaan liittyy kiintois'a piirteitä. Suomessa ja sen lähisukukielissä partitiivi esiintyy nykyään joukkoa, määrää merkitsevien substantiivien attribuuttina kaikissa lauseasemissa: *Joukko miehiä sai lopputilin*, *Siellä oli joukko miehiä*, *Näin joukon miehiä*, *Tutustuin isoon joukkoon miehiä* jne. Lukusanoihin partitiiviattribuutti sitä vastoin liittyy yleensä vain rakenteen ollessa subjektin tai objektin asemassa, muulloin se korvautuu kulloisenkin kontekstin vaatimalla substantiivin sijalla ja lukusana toimii substantiivin kongruenttina attribuuttina: *Kolme miestä sai lopputilin*, *Siellä oli kolme miestä*, *Näin kolme miestä* mutta *Kolmen miehen palkka oli maksamatta*, *Tutustuin kolmeen mieheen* jne. On ilmeistä, että tällainen partitiiviattribuutin esiintymisen rajoitus edustaa vanhempaa kantaa kuin sen liittyminen mihin sijamuotoon hyvänsä. Alun perin näyttää partitiiviattribuutin käyttöala kuitenkin olleen vielä suppeampi kuin lukusanojen yhteydessä nykyään. Siihen antaa viittauksen partitiiviattribuutin esiintyminen kvantifikaattorien *paljo(n)* ja *vähä(n)* yhteydessä: sitä käytetään vain rakenteen ollessa eksistentiaalilauseen subjektin tai resultatiiviverbin objektin asemassa, muulloin (myös normaalilauseen subjektina ja irresultatiiviverbin objektina) käytetään rakenteita, joissa substantiivi on pääsanana ja *paljo*, *vähä* sen kongruoivana attribuuttina. Sanotaan toisaalta *Pihalla oli paljon lunta ~ pälviä*, *Sain vähän rahaa ~ kolikoita* mutta toisaalta (normaalilauseen subjektin asemassa) *Paljo lukeminen rasittaa silmiä*, *Sinä eivät vähät neuvoit auta*, (irresultatiiviverbin objektin asemassa) *Kadehdin hänen paljoa omaisuuttaan ~ vähiäkin tulojaan*, (muussa lauseasemassa) *Vähän lumen aikana*, *En välitä paljosta rahasta ~ paljoista kolikoista* jne.²⁰

²⁰ Samalla lailla käyttäytyvät myös kvantifikaattorit *moni ~ monta* ja *liika ~ liikaa*. Partitiiviattribuuttia käytetään niidenkin yhteydessä vain jos rakenne on eksistentiaalilauseen subjektin tai resultatiivilauseen objektin asemassa (myös pääsanana on tällöin partitiivimuodossa *monta*, *liikaa*); muuten käytetään semmoisia rakenteita, joissa substantiivi on pääsanana ja *moni*, *liika* sen kongruoivana attribuuttina. Siten sanotaan toisaalta (eksist.lauseen subjektin asemassa) *Pihalle jäi monta autoa*, *Minulla oli liikaa painoa ~ kiloja*, (result.lauseen objektin asemassa) *Näin monta autoa*, *Sain liikaa painoa ~ kiloja*, toisaalta (normaalilauseen subjektin asemassa) *Moni auto sai kolhuja*, *Liika paino ei mahtunut ~ Liikat kilot eivät mahtuneet housuihin*, (irresult.lauseen objektin asemassa) *Olen ajanut monta autoa*, *Ajattelin liikaa painoani ~ liikoja kilojani*,

Näin havaittu partitiiviattribuutin käymättömyys ei-eksistentiaalisen lauseen subjektin määritteeksi merkitsee tietysti samanlaista ergatiivista järjestelmää kuin itse partitiivisubjektinkin käymättömyys, ja ilmiölle antaa lisää kantavuutta se, että tällaiset suhteet lapin osoituksen mukaan palautuvat varhaiskantasuomeen saakka. Itälapissa tavataan partitiiviattribuutti samoissa kolmessa tapausryhmässä kuin itämerensuomessakin, numeraalirakenteissa tosin yleensä vain kuutta korkeampien lukujen yhteydessä. Rakenteet esiintyvät kuitenkin kauttaaltaan vain subjektin ja objektin asemassa, ja vielä hienompi rajoitus ilmenee ainakin inarinlapin numeraalirakenteissa: partitiiviattribuutti tavataan vain rakenteen ollessa objektina tai suomen eksistentiaalilauseetta vastaavan lauseen subjektina, muulloin (myös suomen normaalilauseetta vastaavan lauseen subjektin asemassa) käytetään rakenteita, joissa substantiivi on pääsanana ja numeraali sen attribuuttina. Siten sanotaan suomea muistuttavaan tapaan esim. *must laa čiččam kussad* 'minulla on seitsemän lehmää' (partitiiviattribuuttirakenne sm. eksistentiaalilauseetta vastaavan lauseen subjektina), *mun ojnim kääyči kandad* 'minä näin kahdeksan poikaa' (partit.attr.rakenne objektina) mutta toisaalta *ohtnubalah tääsniħ komerdii suu* 'yksitoista tähteä (oik. »yksitoista tähdet») kumarsi häntä' (mon. nom. suomen normaalilauseetta vastaavan lauseen subjektina) ja edelleen esim. genetiivin funktiossa *kääyči peeivi keččin* 'kahdeksan päivän päästä', lokatiivin funktiossa *kähcin määrkist* 'kahdeksassa markassa, kahdeksasta markasta' (oik. »kahdeksana marka/ssa, -sta»), partitiiviattribuutin asemesta siis kulloisenkin kontekstin normaalisti vaatima sija. Ks. Erkki Itkonen, FUF 40 s. 308—316.

(muussa lauseasemassa) *Monen auton omistajat, Liässa painossasi ~ Liiossa kiloissasi ei ole ihmettelemistä.*

Huom. erityisesti, että vaikka objektin muoto resultatiivilauseissa *Näin monta autoa, Sain liikaa painoa* ja irresultatiivilauseissa *Olen ajanut monta autoa, Ajattelin liikaa painoani* on sama, objektirakenteet jäsentyvät eri lailla. Sen osoittavat *liika*-rakenteissa jo monikollisen substantiivin numeruskongruenssisuhteet: *Sain liikaa kiloja*, jossa *kiloja* voi olla vain attribuutti, mutta *Ajattelin liikoja kilojani*, jossa *kilojani* voi olla vain pääsana. *Moni*-rakenteissa vastaavaa testiä ei ole; numeraalien tavoin tällä kvantifikaattorilla näet osoitetaan vain jaottomien (ei yksiköllisten) kokonaisuusien määrää eikä kuten kvantifikaattoreilla *paljo(n)*, *vähä(n)*, *liika(a)* jaollisten (yksiköllisten tai moniköllisten) paljouksien määrää. Siten kriittinen resultatiivilauseen tyyppi **Näin monta autoja* puuttuu. (Irresultatiivinen tyyppi *Olen ajanut monia autoja* kyllä on, mutta sitä vastaa resultatiivinen *Näin monia autoja*, joka rinnastuu subjektin asemassa käytettyyn monikölliseen tyyppiin *monet autot* ~ *monia autoja* eikä yksikölliseen tyyppiin *moni auto* ~ *monta autoa*.) Epäsuorasti osoittaa jäsenyyksen erilaisuutta resultatiivi- ja irresultatiivilauseissa kuitenkin se, että irresultatiivilauseen objektiin samoin kuin kielteisen resultatiivilauseen objektiin ja kielteisen eksistentiaalilauseen subjektin pyrkii kaksinkertainen partitiivi *montaa*: *Olen ajanut montaa autoa, En nähnyt montakaan autoa, Siellä ei ollut montaa autoa*. Myönteisen resultatiivilauseen objektissa tai myönteisen eksistentiaalilauseen subjektissa tällainen ei tule kyseeseen: lauseet **Näin montaa autoa*, **Siellä oli montaa autoa* ovat mahdottomia (paitsi jos *auto* käsitetään jaolliseksi, merkityksenä 'automerkki', 'autolaji' tms.). Kaksinkertainen partitiivi on tarpeen vasta jos yksinkertaista partitiivia ei hahmoteta kiistatta partitiiviksi, ja tästä onkin kysymys: yksinkertainen partitiivi lauseessa *Näin monta autoa* on nykyisen kielitajun kannalta akkusatiivin veroinen ja siihen liittyvä partitiivimuotoinen substantiivi siis partitiiviattribuutti, ei kongruenttin attribuuttirakenteen pääsana.

Tällaisten ilmiöiden valossa voidaan hyvin otaksua, että varhaiskantasuomeen palautuva partitiiviattribuutti on ollut viittomassa tietä partitiivisubjektin yleistymiselle ja käyttöalalle samassa vaiheessa ja aivan samaan suuntaan kuin niin ikään varhaiskantasuomeen palautuva partitiiviohjekti. Erityisesti *paljo(n)*, *vähä(n)* -rakenteet ovat voineet tarjota kehitykselle kiitollisen maa-perän. Partitiivin käyttö niissä saattaa juontua varhaiskantasuomeakin kauempaa; kuten Ravila on huomauttanut Vir. 1944 s. 124—125, mordvassa saakka voi *lama* 'paljon' -sanana yhteydessä esiintyä suomen partitiivisia vastaava ablatiivi sellaisissa lauseissa kuin *tasa lama pengada* 'tässä on paljon polttopuita', *pek jarmaktänza lamäl* 'hänellä oli sängen paljon rahaa'. Tällaisten lauseiden syntaktinen jäsenitys ei ole aivan selvä, mutta mahdollisuuksien rajoissa on, että viimeistään kantasuomessa *paljo(n)*-rakenteet on voitu hahmottaa paitsi attribuuttisiksi myös tavalla, joka on nykysuomellekin ainakin vaihtoehtoisena jäsennyksenä ominainen: *paljon* lauseissa *Sain paljon rahaa*, *Minulla oli paljon rahaa* ei ole objekti tai subjekti vaan määrän adverbiaali samaan tapaan kuin lauseissa *Sain runsaasti rahaa*, *Minulla oli runsaasti rahaa*. Silloin ei *rahaa* enää ole ollutkaan partitiiviattribuutti vaan partitiiviohjekti tai — jälkimmäisessä esimerkissä — eksistentiaalilauseen partitiivisubjekti.

2.4.4.1. Alumpana (1.4.2) oli puheena se, että tavanomaisissa ergatiivisissa järjestelmissä on transitiiivilauseen subjektin sija ergatiivi päätteellinen, intransiivilauseen subjektin ja transitiiivilauseen objektin yhteinen sija («nominatiivi», «absoluuttinen sija») taas yleisesti päätteetön. Suomen normaalilauseen ja eksistentiaalilauseen subjektin sijanvaihtelu poikkesi tästä: normaalilauseen subjektina päätteetön sija (nominatiivi), eksistentiaalilauseen subjektina kuten transitiiivilauseen objektinakin joko päätteetön tai päätteellinen sija (akkusatiivi, partitiivi). Synkroniselta kannalta tätä ilmiötä voitiin ainakin kokeeksi selittää tuntomerkkisysteorian avulla, mutta varsinaisesti ymmärrettäväksi se näyttää käyvän vasta kun selityksessä otetaan huomioon myös ilmiön historiallinen tausta. Kaikista tähänastisista tapausryhmistä on jo käynyt ilmi, että kognitiivinen taipumus toiminnallisen ja epätoiminnallisen erottamiseen ei ole koskaan saanut muodollista ilmaustaan vailla kielen rakenteissa piilleitä edellytyksiä; se on vain eri tapauksissa ottanut tukikohdakseen erilaiset edellytykset. Tältä kannalta voi olla valaisevaa tarkastella, mistä eri lähteistä ergatiiviksi nimitetty sija juontuu.

2.4.4.2. Ergatiivisijan alkuperäistä funktiota ei voida likikään kaikissa kielissä enää määrittää. Arvokasta johdetta kuitenkin saadaan niistä kielistä, joissa ergatiivisijalla yhä on transitiiivilauseen subjektin funktion ohella muita, alkuperäisempiä tehtäviä tai joissa transitiiivilauseen subjekti voidaan ilmaista paitsi yksifunktiolisella ergatiivilla myös jollakin muulla sijalla. Osoittautuu, että ergatiivisen funktion ohella voi samalla sijamuodolla olla ainakin neljänlaisia muita kaasufunktioita: instrumentaalinen, datiivinen, lokatiivinen

(tai ablatiivinen) ja possessiivinen. Instrumentaalialia käytetään alkuperäisen funktionensa ohella ergatiivina esim. avarissa, tšetšeenissä, tšuktšissa (elotonta ja osaksi elollistakin subjektia ilmaistaessa) ja korjakissa (Meštšaninov, Ergativnaja konstruktsija s. 75, 77, 95, 101; korjakissa on tosin kyseessä oikeastaan lokatiivi-instruktiivi, ks. Žukova, Jazyki narodov SSSR V s. 276). Datiivi on varsinaisen ergatiivin asemesta subjektin sijana useiden kaukasialaiskielten tunnetta, havaintoa, osaksi myös kognitiivista tilaa merkitsevien verbien yhteydessä; näin on esim. avarissa ja tšetšeenissä (predikaattina tunneverbi, ks. Meštšaninov, mts. 75, 79, 114) sekä batsbissa, lakissa ja lesgiläisiin kieliiin kuuluvissa lesgissä ja agulissa (predikaattina tunne- tai havaintoverbi, ainakin batsbissa ja lakissa myös kognitioverbi; ks. Meštšaninov, mts. 67, 83, lakin, lesgin ja agulin osalta lisäksi Murkelinski, Jazyki narodov SSSR IV s. 502, Mejlanova, mts. 539, Magometov, mts. 576). Gruusiassa ja megreliissä datiivi on taas transitiivisen predikaattiverbin yhteydessä yksinomainen subjektin sija, milloin predikaatti kuuluu tiettyihin tempusryhmiin (Meštšaninov, Ergativnaja konstruktsija s. 52; Tšikobava, Jazyki narodov SSSR IV s. 22, Kiziria, mts. 73). Lokatiivi puolestaan esiintyy ergatiivisessa tehtävässä mm. avarissa (havaintoverbien yhteydessä; Meštšaninov, mts. 156), tšuktšissa (subjektilla määrätyyppinen elollinen tarkoite; Meštšaninov, mts. 95), kamtšadaalissa (Meštšaninov, mts. 104) sekä varsinaisten ergatiivikielten ulkopuolella ostjakissa (ks. 1.3 alav. 3). Paikallisuutta osoittava, nim. erosijan funktio on primaari myös lesgiläisten kielten I elatiivilla, jota käytetään transitiivilauseen subjektin sijana silloin kun predikaattiverbin tekeminen ilmaistaan mahdolliseksi (Meštšaninov, mts. 68), ja samaan tapaan erosijan (ablatiivin) funktiosta olisi Vaillantian mukaan (Bulletin de la Société de Linguistique de Paris 37 s. 95—97) peräisin ieur. kieltenkin varhaisvaiheen oletettu ergatiivin päätte, sama -s, joka semmoisenaan yhä elää esim. latinan maskuliinien ja feminiinien eli siis tyypillisesti elollistarkoitteisten substantiivien yks. nominatiivin päätteessä.²¹ Joissakin kielissä taas ergatiivin funktio voi liittyä yhtenä synkretistisen obliikvisijan moniin funktioihin, niin esim. kabardissa, jossa samalla sijalla on ergatiivin, instrumentaalien, genetiivin ja datiivin tehtävä (Meštšaninov, Ergativnaja konstruktsija s. 119), ja ubyhyssä, jonka ainoassa obliikvisijassa yhtyvät erga-

²¹ Muistakin lähtökohdista tätä ergatiiviseksi oletettua -s:ää on koetettu selittää. Uhlenbeck (Indogerm. Forschungen 12 s. 170) ja Schuchardt (mt. 18 s. 530) käsittivät sen jälkiartikkeliksi, joka olisi peräisin demonstratiivisesta pronominiivartalosta so. Lehmann, joka suhtautuu ergatiivioletukseen skeptisesti, ei johda -s:ää tämmöisistä aineksista vaan katsoo yksinkertaisesti, että -s:illä alun perin on »ilmaistu aktiivista tai spesifistä objektia tai toimintaan osallistuvaa subjektia» (Language 34, 1958, s. 190). Martinet kannattaa ergatiivioletusta mutta ei liioin ota kantaa -s:n alkuperään; hänen mukaansa -s-nominatiivi oli ieur. kielten varhaisvaiheessa rajoittunut elollisten olentojen ja asioiden osoittamiseen, ja siksi sille oli ieur. kantakielessä kehittynyt »funktio, jonka tunnettiin olevan luonteomainen elollisille olennoille, nimitäin toiminta vastakohtana asioiden passiivisuudelle» (A functional view of language s. 151).

tiivin, datiiivin, olosijan, tulosijan ja translatiivin tehtävät (Kumahov, *Jazyki narodov SSSR IV* s. 695). Suotuisissa tapauksissa voidaan yksifunktioiseksikin kehittyneen ergatiivin alkuperä vielä paljastaa lähisukuisten kielten vertailun avulla. Niinpä nahilaiskieliin kuuluvissa tšetšeenissä ja ingušissa ergatiivin päätteenä on *-v*, eikä sillä ole muita kaasusfunktioita. Se on kuitenkin kehittynyt instrumentaalista funktiosta, niin kuin osoittaa samaan kieliryhmään kuuluva batsbi: *v*-aines on ihmistä tarkoittavaan sanaan liittyessään siellä yhä pelkästään instrumentaalin funktiossa (ja ergatiivi ilmaistaan *s*-aineksella), sen sijaan muuta kuin ihmistä tarkoittavan sanan yhteydessä *v*:n ergatiivistuminen on jo meneillään, niin että tämä aines voi esiintyä yhtä hyvin ergatiivin kuin instrumentaalin tehtävässä. (Batsbin, tšetšeenin ja ingušin suhteista ks. tarkemmin Meštšaninov, mts. 155—156.)

Alkuperäiset obliikvisijat, jotka ovat ilmaisseet tekemisen välinettä, sen tyyssijaa tai alkukohtaa taikka (tunne- ja havaintoverbin yhteydessä) sen vaikutussuuntaa, on näin siis eri tahoilla toiminnallistettu, »henkilöity» subjektin funktioon. Tämä ilmiö on selvästi samansukuinen kuin instrumentaalitai lokaali-ilmauksen käyttö tekijän ilmaisemiseen passiivirakenteissa (esim. instrumentaali venäjässä, instrumentaalinen *par*-rakenne ranskassa, ablatiiviset *von-* ja *av*-rakenteet saksassa ja ruotsissa). Samalla on alkuperäisen eriytymättömän subjektin ja objektin sijan tehtäväksi jäänyt ilmaista epätoiminnallista olentoa tai asiaa. Käytännössä on toiminnalliseksi ja epätoiminnalliseksi merkityn subjektin raja ruvennut yleensä kulkemaan transitiivisen ja intransitiivisen subjektin rajaa pitkin, ja tämä on helppo ymmärtää: subjektin uuden sijan eteneminen ei ulottunut pitemmälle kuin välttämätöntä. Transitiivilauseethan olivat ainoat, joissa subjektin ja objektin eroa saattoi olla tarpeen tähdentää eri sijaa käyttämällä.

2.4.4.3. Hyvin selvästi sama kehityslinja näkyy niissä tapauksissa, joissa ergatiivin funktio on kehittynyt omistusilmauksesta. Esim. gruusian ja megrelin datiiivin käyttö ergatiivin yleisilmaisimena on ehkä paremmin ymmärrettävissä tältä pohjalta kuin suoraan datiiivin varsinaisesta funktiosta käsin, ja varmasti omistuslähtöinen on ergatiivi ainakin semmoisissa intiaanikielissä kuin nemepussa ja delawaressa, joissa ergatiivin toinen (adnominaalinen) funktio on nimenomaan possessiivinen (Meštšaninov, *Ergativnaja konstrukt-sija* s. 124—; Allen, *Language* 40, 1964, s. 338). Sekä ergatiivin että genetiivin funktio on eskimo-aleutin relatiivin päätteellä *-n* ~ *-m*, ja genetiivin funktio on kai täälläkin alkuperäinen; eskimon ja uralin mahdollista alkusukulaisuutta pohtiessaan Bergsland on huomauttanut relatiivin *-n:n* ja ural. genetiivin *-n:n* »ilmeisestä samannäköisyydestä» (SUSA 61: 2 s. 23). Kaukasialaisen lakin kielen ergatiivilla on silläkin yhä myös genetiivin ja lisäksi instrumentaalin funktio (Meštšaninov, mts. 113—115), ja jommastakummasta tai molemmista lähteistä tuontuneen sen käyttö translatiivilauseen subjektina.

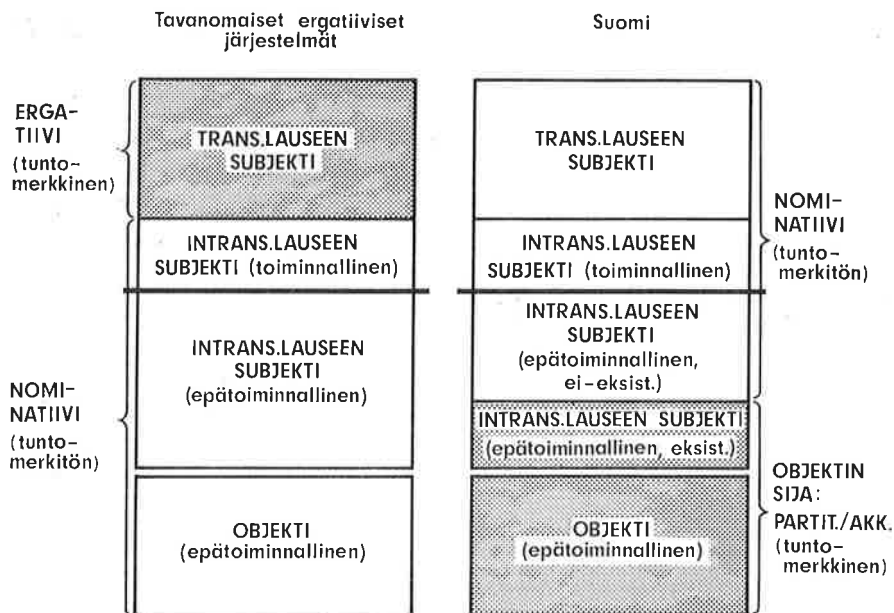
Genetiivin funktiolla on muun ohessa voinut olla osuutta siihenkin, että kabardin synkretistinen obliikvisija on kehittynyt transitiivilauseen subjektin sijaksi. Se että omistajaa ilmaiseva sija on yleistynyt juuri transitiivilauseen subjektiksi, ei periaatteessa ole sen kummempi ilmiö kuin *habeo*-verbin vasti-
neiden kiintyminen apuverbiksi transitiiviverbien liittotempuksiin: vrt. ransk. *J'ai reçu ~ ouvert ~ lu le livre* 'olen saanut, avannut, lukenut kirjan', alk. »minulla on saatuna, avattuna, luettuna kirja», saks. *Ich habe das Fenster geöffnet ~ geschlossen* 'olen avannut, sulkenut ikkunan', alk. »minulla on ikkuna avattuna, suljettuna». Paralleelina voidaan edelleen mainita subjektiin viittaavien transitiiviverbin persoona-affiksien ja omistusliitteiden yhtäläisyys eri kielissä, joukossa sekä ei-ergatiivisia kuten useat uralilaiset kielet että ergatiivisia kuten abhaasi ja abaza (vrt. 1.3 ja alav. 3) sekä eskimo-aleutti.²² Ehdotonta ei toiminnallisuuden samastuminen transitiivisuuteen ole tosin enempää ergatiivisissa rakenteissa kuin niiden paralleeleina mainituissa tapauksissa; päinvastoin voidaan eri tahoilla panna merkille, että transitiivilauseille ominaiset rakenteet ovat pyrkineet valtaamaan alaa intransitiivilauseissakin, ensimmäisinä sillanpääasemina yleensä kai sellaiset tapaukset, joissa intransitiiviverbin subjekti on agenttiivinen. *Habeo*-rakenteissa tällainen on tavallista ranskassa ja saksassa: *J'ai ri ~ dormi ~ vécu*, jopa *été* 'olen nauranut; nukkunut; elänyt; ollut' (vaikka jatkuvasti *Je suis allé ~ venu ~ resté ~ paru* 'olen mennyt; tullut; jäänyt; ilmaantunut'), *Ich habe gelacht ~*

²² Objektikonjugaation ja *ich habe getan* -tyyppisten rakenteiden periaatteellista yhtäläisyyttä on tähdentänyt Ravila (Kungl. Humanistiska Vetenskaps-Samfunde i Uppsala: årsbok 1948 s. 64) ja huomauttanut samalla (mts. 62—63) kuten jo aiemmin Nesheim (Studia Septentrionalia 2 s. 175) siitä, että objektikonjugaatiolla ja preteritiillä on täytynyt olla läheinen yhteys: lapissa, jossa ei enää tavata objektikonjugaatiota, eräät omistusliitteen kaltaiset persoonapäätteet kuuluvat nimenomaan preteritiin, ja samoin on laita turkkilaisissa kielissä. Korhonen vuorostaan on pitänyt todennäköisempänä, että useiden ural. kielten objektikonjugaatio ja lapin preteritiäivutus ovat kehittyneet paralleelisesti alkuperäisen eriytymättömän nomen actionis -merkityksen pohjalta, siis suunnilleen 'ich tat' < 'meine Tat' > 'ich tue es' eikä esim. 'meine Tat' < 'ich tue es' > 'ich tat' (Die Konjugation im Lappischen I s. 349). Miten ural. ja turkk. kielten suhteet selittynevätkin, merkillistä on, että juuri mennyttä aikaa ilmaisevilla transitiivilauseilla on erityinen, intransitiivilauseista poikkeava muoto paitsi *habeo*-rakenteissa myös niin loitolla kuin gruusian ergatiivisissa rakenteissa. Transitiivilauseen subjekti on gruusiassa nim. intransitiivilauseiden tapaan nominatiivimuotoinen, milloin predikaattiverbin tempus kuuluu preesens-tempusryhmään, sen sijaan ergatiivimuotoinen, milloin predikaattiverbin tempus kuuluu aoristiseen tempusryhmään (Tšikobava, Jazyki narodov SSSR IV s. 56; vrt. mts. 48—49). Sama koskee eräitä Matthews'n ergatiivisiksi katsomia indoarj. kielten lausetyyppejä, jotka nykyään tajutaan aktiivilauseiden veroisiksi, vaikka predikaatti historiallisesti katsoen onkin lähtöisin pass. partis. perf:stä; nämäkin lausetyypit ilmaisevat mennyttä aikaa (ks. Lingua 3: 1 s. 392—395). Allen, joka on kokoavasti tarkastellut transitiivisuuden ja possessiivisuuden yhteyksiä mitä erilaisimmissa kielissä, päättää tarkastelunsa (Language 40, 1964, s. 343) seuraavasti: »Suuressa joukossa kieliä tavataan selvä yhteys subjektin, eritoten transitiivisen subjektin, ja 'omistuksen' tai 'saavutuksen' ilmausten välillä; joissakin tapauksissa yhteys rajoittuu verbin perfektin- tai perfektivimuotoihin. Ilmaisetuvat eriävät mutta ovat omiaan korostamaan ilmiöiden pinnanalaista paralleelisuutta.»

geschlafen ~ *gelebt* 'olen nauranut; nukkunut; elänyt' (vaikka jatkuvasti *Ich bin gegangen* ~ *gekommen* ~ *geblieben* ~ *erschienen* ~ *gewesen* 'olen mennyt; tullut; jäänyt; ilmaantunut; ollut'). Omistusliitteiden kaltaiset verbin persoonapäätteet taas ovat useissa sm.-ugr. kielissä levinneet myös intransitiivi-verbisiin, ja samoin on käynyt omistusliitteen kaltaisten persoonaprefiksien erässä intiaanikielissä (Allen, *Language* 40, 1964, s. 338). Samaan tapaan Matthews'n ergatiiviseksi katsomat indoarj. rakennetyypit (ks. alav. 3, 22) ovat jossain määrin yleistyneet myös intransitiivilauseisiin (*Lingua* 3:1 s. 395), ja Meštšaninov mainitsee Marriin nojautuen, että varsinainen ergatiivisijakin on kaukasialaisessa tšanin kielessä levinnyt joidenkin intransitiivi-verbien yhteyteen (*Ergativnaja konstrukcija* s. 170, 205). Kehityksen päätepiste on nähtävissä tšanin lähisukukielessä megrelissä, jossa alkup. ergatiivi on tiettyä tempusryhmää edustavien intransitiiviverbien yhteydessä ainoa subjektin sija (Meštšaninov, mts. 200—204; *Kiziria, Jazyki narodov SSSR* IV s. 73).

2.4.4.4. Esitettyjen tapausten valossa voidaan pitää työhypoteesina sitä, että ergatiivisijan päätte yleensäkin palautuu jonkin vanhastaan tuntomerkkisen sijan — genetiivin, paikallissijan, datiivin tai instrumentaalilin — päätteeseen. Tällöin tämä uusi subjektin sija on lohkaissut alan casus rectukselta, subjektin ja objektin vanhalla yhteiseltä sijalta, joka on ollut semanttisesti tuntomerkitön ja sitä mukaa useimmiten päätteetön. Näin käy ymmärrettäväksi ergatiivisijan päätteellisyys ja »nominatiivin» päätteettömyys tavanomaisissa ergatiivisissa järjestelmissä. Kantasuomessakin muutos aikoinaan tapahtui niin, että päätteellinen sija valtasi itselleen osan kentästä, jonka jäsenet aiemmin olivat voineet olla ilman sijapäätettä. Uudennos oli kuitenkin siitä harvinaista tyyppiä, että se tapahtui objektin ja intransitiivilauseen subjektin puolella: niiden sijaksi akkusatiivin ja nominatiivin rinnalle tunkeutui tiettyjen kielihistoriallisten edellytysten ansiosta päätteellinen sija partitiivi, ja niin jäi transitiivilauseen subjekti vanhaan päätteettömään sijaansa nominatiiviin. Käytännössä säätelivät kahdentyyppisten subjektien rajan kieleen ennestään kuuluneet syntaktiset rakennetyypit; siten eivät partitiivi ja sen pariksi hahmottuva akkusatiivi vallanneet subjektin asemaa kaikissa intransitiivilauseissakaan vaan ainoastaan niissä (eksistentiaalilauseissa), jotka muodollisesti ja semanttisesti muistuttivat mallina olleita objektilauseita eniten.

2.5.1. Viimeksi mainittu rajoitus merkitsee sitä, että subjektin toiminnallista tekemistä ilmaisevien intransitiivilauseiden lisäksi osa epätoiminnallistakin tekemistä ilmaisevista intransitiivilauseista saa suomessa subjektin ja predikaatin osalta jatkuvasti samanlaisen muodon kuin transitiivilauseet. Nesessiivisissä (osaksi myös permissiivisissä ja referatiivisissäkin) lauseenvastikkeissa rajan sitä vastoin havaittiin kulkevan yleisesti toisin: transitiiviselle rakenteelle ominai-

Subjektin ja objektin sijojen käyttöala tavanomaisissa ergatiivisissa järjestelmissä ja suomessa. Karsinoiden koko kuvastaa karkeasti tekstifrekvenssejä; varjostus osoittaa tuntomerkkisiä sijoja (ks. 1.4.2). Paksun vaakasuoran viivan yläpuolelle kuuluu kyseisten sijamuotojen toiminnallinen käyttö (sekä transitiivilauseen subjektin epätoiminnallinen käyttö; vrt. 1.5.1), viivan alapuolelle taas niiden epätoiminnallinen käyttö. Kuten näkyy, rajaviiva ei osu yhteen ergatiivin ja nominatiivin rajan kanssa, ei liioin suomen nominatiivin ja partitiivi/akkusatiivin rajan kanssa; edellinen jää viivan yläpuolelle, jälkimmäinen sen alapuolelle (vrt. 1.4.3). Poikkeuksena on ergatiivin ja nominatiivin käytön raja dakotan ja batsbin pronominisubjektissa ja -objektissa sekä genetiivin ja partitiivi/akkusatiivin käytön raja eräissä suomen lauseenvastikkeissa: se yhtyy tarkalleen toiminnallisuuden ja epätoiminnallisuuden rajaan (ks. 1.5).

nessa subjektin sijassa eli genetiivissä on intransitiivisten rakenteiden puolella vain toiminnallinen subjekti, sen sijaan intransitiivisen rakenteen epätoiminnallinen subjekti on objektin sijassa paitsi eksistentiaalisissa tapauksissa (tällöin joko akk. tai partit.) myös ei-eksistentiaalisissa tapauksissa (tällöin vain akk.). Sivuutan seuraavassa referatiivisten lauseenvastikkeiden erikoisen kehityshistorian, jota nähtävästi on pitkin matkaa ohjannut nesessiivisten ja permisiivisten lauseenvastikkeiden analogia (vrt. Osmo Ikola, Vir. 1954 s. 234). Nesessiivisen lauseenvastikkeen subjektina esiintyvän genetiivin funktio näyttää alkuaan olleen datiivinen; voidaan olettaa jo Setälän (SKL 30. § 6) esittämään ja mm. Ikolan (mts. 233) ja Saukkosen (Tulosijainf.rakenteiden hist. I s. 122) kannattamaan tapaan, että genetiivi on alkuaan esiintynyt vain transitiiviverbin infinitiivin yhteydessä ja määrittänyt lähinnä hallitsevaa *pitää*-verbiä: *Pojan pitäisi syödä puuro* alk. suunnilleen 'pojalle »pitäisi» (= joutaisi) syötäväksi puuro'. Intransitiivisen infinitiivin yhteydessä on

nessessiivisen lauseenvastikkeen subjektia vastaava lauseenjäsens kai alkuaan ollut nominatiivissa ja hahmottunut hallitsevan verbin subjektiksi: *Poika pitäisi lähteä matkalle* alk. suunnilleen 'poika »pitäisi» (= joutaisi) lähtemään matkalle', *Mukana pitäisi olla poikakin* 'mukana »pitäisi» olemaan poikakin'. Samoin on toisaalta ollut laita myös transitiivisen infinitiivin yhteydessä tavatun, taustarakenteen objektia edustavan lauseenjäsens: *Puuro pitäisi jo keittää* alk. suunnilleen 'puuro »pitäisi» jo keitettäväksi', *Pitäisi keittää jo puuro* »pitäisi» keitettäväksi jo puuro'. Vrt. Setälä, SKL 30. § 6; Hakulinen, SKRK 3. p. s. 443; Ikola, Vir. 1954 s. 233—234; Saukkonen, Tulosijainf. rakenteiden hist. I s. 121. Huomataan helposti, että tämä oletettava alkuasetelma on täysin tavanomaisen ergatiivisen järjestelmän mukainen. Uusia vivahteita asetelmaan toi se, että taustarakenteen objektia edustava nominatiivisubjekti hahmotettiin pintarakenteessakin lauseenvastikkeen (akkusatiivi)-objektiksi, jolloin se voi saada rinnalleen myös partitiiviojektin: *Pitäisi keittää jo puuroa*. Tällöin myös taustarakenteen subjektia edustava nominatiivisubjekti pääsi hahmottumaan itse lauseenvastikkeen akkusatiivimuotoiseksi subjektiksi ja saattoi puolestaan saada rinnalleen partitiivisubjektin: *Mukana pitäisi olla talon väkeä*. Tämä syntaktinen siirtymä merkitsi samalla sitä, että *pitää*-verbi oli muuttunut monipersoonaisesta yksipersoonaiseksi. Kun vielä datiivigenetiivi transitiivisen rakenteen yhteydessä jäsenyi lähinnä lauseenvastikkeen subjektiksi eikä enää hallitsevan verbin adverbiaaliksi, oli lauseenvastikkeen nykyinen kokonaisjärjestelmä hahmollaan, ja tämän järjestelmän keinoin voitiin ilmaista myös ei-eksistentiaalisen ja eksistentiaalisen rakenteen vastakohta. Toisin kuin vastaavissa finiittilauseissa näyttää ei-eksistentiaalinen intransitiivinen nominaalirakenne kuitenkin saaneen ilmauksen, joka oli erilainen kuin vastaava transitiivinen rakenne ja poikkesi eksistentiaalisesta lähinnä vain sanajärjestykseltään. Vanhojen suhteiden jäljiltähän transitiivirakenteen subjekti oli genetiivissä, ei-eksistentiaalisen intransitiivirakenteen subjekti yhä akkusatiivissa. Sanottiin siis

- a) *Pojan pitäisi syödä puuro* (rakenne transitiivinen, ei-eksistentiaalinen, subjekti toiminnallinen)
- b) *Poika pitäisi tulla kotiin* (rakenne intrans., ei-eksist., subj. toiminnallinen)
- c) *Poika pitäisi mahtua tälle penkille* (rakenne intrans., ei-eksist., subj. epätoiminnallinen)
- d) *Mukana pitäisi olla poikakin* (rakenne intrans., eksist., subj. epätoiminnallinen)

2.5.2. Permissiivisten lauseenvastikkeiden historia on samantapainen. Taas on oletettava, että taustarakenteen subjekti on alun perin ilmaistu genetiivillä vain transitiiviverbin infinitiivin yhteydessä ja hahmotettu pintarakenteessa hallitsevan verbin datiiviadverbiaaliksi: *Annoin miesten luoda lumen* alk. suun-

nilleen 'annoin miehille luotavaksi lumen'. Sekä intransitiivisen taustarakenteen subjekti että transitiivisen taustarakenteen objekti on alkuaan kai hahmotettu hallitsevan verbin objektiksi ja ilmaistu objektin sijalla: *Annoin miehet ~ miehiä lähteä* alk. suunnilleen 'annoin miehet (miehiä) lähtemään', *Annoin sinne jäädä samat miehet ~ samoja miehiä* 'annoin sinne jäämään s. m.'; *Annoin miesten luoda lumen ~ lunta* 'annoin miehille luotavaksi lumen (lunta)'. Vrt. Setälä, SKL 30. § 6; Hakulinen, SKRK 3. p. s. 235; Ikola, Vir. 1954 s. 235; Saukkonen, Tulosjainf.rakenteiden hist. I s. 208, 213, 218—219. Tavanomainen ergatiivinen järjestelmä siis tämäkin, ja siitä oli vain lyhyt askel järjestelmään, jossa taustarakenteen subjekti ja objekti hahmotettiin pintarakenteessakin lauseenvastikkeen subjektiksi ja objektiksi ja jossa voitiin ilmaista myös eksistentiaalisuuden ja ei-eksistentiaalisuuden vastakohta. Tämän jälkeen asetelma oli samanlainen kuin nesessiivisissä lauseenvastikkeissa:

- a) *Annoin miesten luoda lumen* (rakenne trans., ei-eksist., subj. toiminnallinen)
- b) *Annoin miehet lähteä matkalle* (rakenne intrans., ei-eksist., subj. toiminnallinen)
- c) *Annoin miehet jäädä pulaan* (rakenne intrans., ei-eksist., subj. epätoiminnallinen)
- d) *Annoin paikalle jäädä samat miehet* (rakenne intrans., eksist., subj. epätoiminnallinen)

2.5.3. Tästä eteenpäin näyttää kehitystä sekä nesessiivisissä että permissiivisissä lauseenvastikkeissa ohjanneen kaksi vastakkaista tasoitustendenssiä, joita molempia hallitsee pyrkimys toiminnallisen subjektin asun yhdenmukais-tamiseen. Toista tendenssiä tavataan jonkin verran vanhassa kirjasuomessa: on pyritty yleistämään akkusatiivisubjekti *a*-tyyppisiin lauseisiin tyyppin *b* mallin mukaan. Toinen tendenssi taas on ominainen nykymurteille, yleispuhekielelle ja kirjakielellekin: on yleistetty päinvastoin genetiivisubjekti *b*-tyyppisiin lauseisiin mallin *a* mukaan. Näin on näissä kielimuodoissa toteutunut Lyonsin kaavalema dakotalais- ja batsbilaismallinen ergatiivisuuden ihannejärjestelmä, jossa transitiivilauseen subjekti ja intransitiivilauseen toiminnallinen subjekti ovat omassa sijassaan, intransitiivilauseen epätoiminnallinen subjekti ja transitiivilauseen objekti omassaan. Kehitys on pyrkinyt tästä pitemmällekin: genetiivisubjekti on voinut levitä myös *c*-tyyppisiin lauseisiin. Tätä tavataan jossain määrin sekä vanhassa kirjasuomessa että murteissa mutta varsinkin viime ja tämän vuosisadan kirjakielessä. Kehitys selittyy finiittisten normaalilauseiden analogiaksi — eihän niissäkään tehdä muodollista eroa toiminnallisen lausetyypin *Poika tulee kotiin*, *Miehet lähtivät matkalle* ja epätoiminnallisen lausetyypin *Poika mahtuu tälle penkille*, *Miehet jäivät pulaan* välillä. Osittain analogialähteenä ovat voineet olla myös sellaiset (nesessiiviset)

lauseenvastikkeet, joiden subjektina on persoonapronomini. Akkusatiivi näyttää nim. tällaisen pronominisubjektin sijana olleen vanhastaan yhtä käymätön kuin eksistentiaalisen finiittilauseen persoonapronominisubjektin sijana; sen sijasta käytetään genetiiviä (*Sinun pitäisi tulla kotiin, Meidän pitäisi mahtua tälle penkille*; samoin *Siellä pitäisi sinunkin olla* eksistentiaalisen tyyppin **Siellä pitäisi olla sinutkin* korvikkeena) ja on kenties käytetty siitä saakka kun *pitää*-verbi tällaisen lauseenvastikkeen yhteydessä oli muuttunut yksipersonaiseksi. (Vrt. Vir. 1967 s. 305.)

Toteutuneena tämä nykyiselle kirjakielelle luonteenomainen jatkokehitys merkitsee tietysti eräänlaista järjestelmän tasapainoa. Mutta vanhempi järjestelmä pitää sekin sitkeästi puoliaan erityisesti murteissa ja puhekielessä. Sillä on tällöin tukenaan perinne, niin kuin *kala*-sanana äänneasulla ja merkityksellä niiden säilyessä polvesta polveen, mutta perinteen lisäksi varmaan muutakin: kognitiivinen taipumus, joka ei häviä sukupolven vaihtuessa. Toiminnallisen ja epätoiminnallisen tai paremminkin tahallisen ja tahattoman tekemisen välinen ero polaroituu luonnostaan silloin kun on kysymys tarpeellisena pidetystä tekemisestä: tarve voidaan saada täytetyksi agenttiiviselle tekijälle annetulla velvoituksella, mutta epäagenttiivista tekijää ei voida mihinkään velvoittaa. Yhtä ymmärrettävää on, että tuo ero polaroituu silloin kun on kysymys sallittuna pidetystä tekemisestä: agenttiiviselle tekijälle voidaan siihen antaa lupa, epäagenttiiviselle ei. Ja jos tämä ihmiselle luontainen kaksijakoinen hahmotustapa on saanut ilmauksensa kielessä, ei sen ilmaus siitä helpolla häviä. Päinvastoin tuo muodollinen kahtiajako saattaa analogian voimasta levitä semmoisiinkin tapauksiin, joissa subjektin tottelukykyisyys ei ole yhtä relevanttia. Tarkoitin juurimerkityksisten *pitää*-lauseiden episteemisiä vastineita, jotka nekin ovat kahdennäköisiä: jälleen 1) *Pojan pitäisi jo tulla kotiin* (voi merkitä paitsi 'on tarpeen, että poika jo tulee kotiin' myös episteemisesti 'käsittääkseni on niin, että poika jo tulee kotiin'), 2) *Poika pitäisi mahtua tälle penkille* (merkitsee paitsi 'on tarpeen, että poika mahtuu tälle penkille' myös 'käsittääkseni on niin, että poika mahtuu t. p.'). Tässä heijastuu tietysti episteemisten lauseiden sekundaarius juurimerkityksiin verrattuna; siitä juurimerkityksisten muodon myötäily. Kuinka pitkälle tämä myötäily voi mennä ja voivatko episteemiset lauseet muodoltaan pyrkiä myös erottumaan juurimerkityksisistä, se on jo toinen asia, joka ei kuulu tämänkertaisen aiheeni alaan.

KIRJALLISUUTTA

- ALLEN, W. SIDNEY Transitivity and possession. — *Language* 40, 1964, s. 337—343.
- ANDERSON, JOHN M. Ergative and nominative in English. — *Journal of Linguistics* 4, 1968, s. 1—32.
- The grammar of case: towards a localistic theory. *Cambridge Studies in Linguistics* 4. Cambridge 1971.
- BALANDIN, A. N. Padeži subjekta i objekta na službe nominativnoj i ergativnoj konstruksij glagolnogo predloženiya v vahovskom dialekte hantyskogo jazyka. — *Sovetskoje finnougrovedeniye I (Utšenyje zapiski LGU 105, 1947, Serija vostokovedtšeskih nauk, vypusk 2)* s. 301—315. Leningrad 1948.
- BARTENS, RAIIJA Inarinlapin, merilapin ja huulajanlapin kaasussyntaksi. *SUST* 148. Helsinki 1972.
- BERGSLAND, KNUT Røros-lappisk grammatikk: et forsøk på strukturell språkbeskrivelse. *Instituttet for sammenlignende kulturforskning, serie B: skrifter* 48. Oslo 1946.
- Røros-samiske tekster. *Nordnorske samlinger utgitt av Etnografisk museum* 2. Oslo 1943.
- The Eskimo-Uralic hypothesis. *SUSA* 61:3 s. 1—27. Helsinki 1959.
- CIFU 2:I = *Congressus secundus internationalis fenno-ugristarum Helsinki* 23.—28. VIII. 1965. Pars I: *acta linguistica*. — — redigenda curavit Paavo Ravila. Helsinki 1968.
- CRUSE, D. A. Some thoughts on agentivity. — *Journal of Linguistics* 9, 1973, s. 11—23.
- DENISON, NORMAN The partitive in Finnish. *STAT B* 108. Helsinki 1957.
- DIRR, A. Einführung in das Studium der kaukasischen Sprachen. Leipzig 1928.
- ESA = *Emakeele Seltsi Aastaraamat*. Tallinn.
- ETTMAYER, KARL Analytische Syntax der französischen Sprache mit besonderer Berücksichtigung des Altfranzösischen. II. Band. Halle (Saale) 1936.
- FILLMORE, CHARLES J. The case for case. — *Universals in linguistic theory*, edited by Emmon Bach & Robert T. Harms, s. 1—88. New York ym. 1968.
- FUF = *Finnisch-ugrische Forschungen*. Zeitschrift für finnisch-ugrische Sprach- und Volkskunde. Helsinki.
- GREENBERG, JOSEPH R. *Language universals*. *Janua Linguarum, series minor* 59. The Hague 1966.
- GULYA, JÁNOS Aktiv, Ergativ und Passiv im Vach-Ostjakischen. — *Symposion über Syntax der uralischen Sprachen* — — herausgegeben von Wolfgang Schlachter. *Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen, Philologisch-historische Klasse, Dritte Folge* Nr. 76. Göttingen 1970.
- HAKANEN, AIMO Kontrastiivista lauseanalyysia: eksistentiaalilauseet. *Turun Yliopiston suomen kielen laitoksen julkaisuja* 1. Turku 1973.
- Normaalilause ja eksistentiaalilause. — *SJ* 14, 1972, s. 36—76.
- HAKULINEN, LAURI »Pojalla on vaaleat hiukset»: subjektin ja predikaatin inkongruenssiako? — *Vir.* 1926 s. 91—94.
- SKRK II 1. p. = Suomen kielen rakenne ja kehitys II. Sanasto- ja lauseoppia. Helsinki 1946.
- SKRK 2. p. = Suomen kielen rakenne ja kehitys. Toinen, korjattu painos. Helsinki 1961.
- SKRK 3. p. = Suomen kielen rakenne ja kehitys. Kolmas, lisätty ja korjattu painos. Keuruu 1968.
- HALLIDAY, M. A. K. *Language structure and language function*. — *New horizons in linguistics*, edited by John Lyons, s. 140—165. Harmondsworth, Middlesex 1970.
- HEIKKILÄ, K. Itämerensuomen *-ek* johtimella vastine mordvassa? — *CIFU* 2:I s. 178—187.
- IKOLA, OSMO Lauseenvastikkeista ja upotetuista lauseista. — *SJ* 13, 1971, s. 17—15.
- Lauseopin kysymyksiä: tutkielmia nykysuomen syntaksin alalta. *Tietolipas* 26. Forssa 1961.
- Suomen lauseopin ongelmia. — *Vir.* 1954 s. 209—245.

- ITKONEN, ERKKI Eräiden lativiin ja prolativiin päätteiden tarkastelua. — Vir. 1967 s. 249—255.
- Über das Objekt in den finnisch-wolgaischen Sprachen. — FUF 39:3 s. 153—213. Helsinki 1972.
- Zur Geschichte des Partitivs. — FUF 40 s. 278—339. Helsinki 1973.
- ITKONEN, TERHO Yksipersonaisten ilmausten pulmia. — Vir. 1967 s. 293—311. Jazyki narodov SSSR IV = Jazyki narodov SSSR. Tom štetvertyj: iberijsko-kavkazskije jazyki. Moskva 1967.
- Jazyki narodov SSSR V = Jazyki narodov SSSR. Tom pjatyj: mongojskije, tungusomañtšurskije i paleoaziatskije jazyki. Leningrad 1968.
- KÁLMÁN, BÉLA Chrestomathia Vogulica. Budapest 1963.
- KANNISTO, ARTTURI Lauseop. hav. = Lauseopillisia havaintoja läntisen etelä-Hämeen kielimurteesta. Helsinki 1901. (Myös Suomi III:20. Helsinki 1902.)
- KARJALAINEN, K. F. — VÉRTES, E. Grammatikalische Aufzeichnungen aus ostjarkischen Mundarten von K. F. Karjalainen. Bearbeitet und herausgegeben von E. Vértes. SUST 128. Helsinki 1964.
- KARLSSON, GÖRAN Suomen kielen *nukuksissa* ja *hereillä* -tyyppiset paikallissija-adverbit. SKST 250. Helsinki 1957.
- Suomen kielen subjekti- ja predikaattikysymyksiä. — Vir. 1963 s. 40—57.
- KETTUNEN, LAURI VMLT = Vepsän murteiden lauseopillinen tutkimus. SUST 86. Helsinki 1943.
- KIPARSKY, VALENTIN Gibt es ein finnougrieches Substrat im Slavischen? — STAT B 153:4. Helsinki 1969.
- KIZIRIA, A. I. Nsvkij jazyk. — Jazyki narodov SSSR IV s. 62—76.
- KKIU = (Eesti NSV Teaduste Akadeemia) Keele ja Kirjanduse Instituudi Uurimused. Tallinn.
- KONT, K. Käändsõnaline objekt läänemeresoome keeltes. KKIU 9. Tallinn 1963.
- Lause eitavast sisust sõltuv objekt läänemeresoome keeltes. — ESA IV (1958) s. 233—246. Tallinn 1959.
- Läänemeresoome partitiivist, mordva ablatiivist ja balti genitiivist. — KKIU 6 s. 190—199. Tallinn 1961.
- KORHONEN, MIKKO Die Konjugation im Lappischen: morphologisch-historische Untersuchung. I. Die finiten Formkategorien. SUST 143. Helsinki 1967.
- KUMAHOV, M. A. Ubyhskij jazyk. — Jazyki narodov SSSR IV s. 689—704.
- KUUSI, MATTI Vanhan kansan sananlaskuviisaukset. Suomalaisia elämänohjeita, kansan-aforismeja, lentäviä lauseita ja kokkapuheita vuosilta 1544—1826. Porvoo 1953.
- LAGERCRANTZ, ELIEL Sprachlehre des Südlappischen nach der Mundart von Wefsen. Kristiania Ethnografiske Museum: bulletin 1. Kristiania 1923.
- LEHMANN, W. P. On earlier stages of the Indo-European inflection. — Language 34, 1958, s. 179—202.
- LOMTATIDZE, K. V. Abazinskij jazyk. — Jazyki narodov SSSR IV s. 123—144.
- Abhazskij jazyk. — Jazyki narodov SSSR IV s. 101—122.
- LYONS, JOHN Introduction to theoretical linguistics. Cambridge 1968.
- MAGOMETOV, A. A. Agul'skij jazyk. — Jazyki narodov SSSR IV s. 562—579.
- MARTINET, ANDRÉ A functional view of language. Oxford 1962.
- L'ergatif et les structures de base de l'énoncé. — Journal de psychologie normale et pathologique 55, 1958, s. 377—392. (Sama uudestaan »La construction ergative« -nimisenä Martinet'n teoksessa La linguistique synchronique: études et recherches, Paris 1965, s. 206—222.)
- MATTHEWS, W. K. The ergative construction in modern Indo-Aryan. — Lingua 3:1 s. 391—406. Amsterdam 1952.
- MEJLANOVA, U. A. Lezgiinskij jazyk. — Jazyki narodov SSSR IV s. 528—544.
- MEŠTŠANINOV, I. I. Ergativnaja konstruksija v jazykah razlitišnyh tipov. Leningrad 1967.
- MOREAU, JEAN-LUC La corrélation du sujet et de l'objet du finnois. — Mélanges offerts à Aurélien Sauvageot pour son soixante-quinzième anniversaire (rédacteurs J. Gergely, J.-L. Moreau, J. Perrot, J. Erdödi) s. 193—202. Budapest 1972.
- MURKELINSKI, G. B. Laksij jazyk. — Jazyki narodov SSSR IV s. 488—507.
- NESHEIM, ASBJØRN »Koaaffikset« n i den lappiske possessive deklinasjon. — Studia Septentrionalia 2 s. 149—175. Oslo 1945.

- NIELSEN, KONRAD Lærebok i lappisk I: grammatikk. Oslo 1926.
- NIRVI, R. E. *Nukuksissa ja hereillä* -tyyppiset adverbisutkimuskohteena. [Arv.: Göran Karlsson, Suomen kielen *nukuksissa* ja *hereillä* -tyyppiset paikallissijaadverbisutkimuskohteena.] — Vir. 1957 s. 223—226.
- OJANSUU, HEIKKI Agricolan kiel. = Mikael Agricolan kielestä. Helsinki 1909.
- RAVILA, PAAVO Lauseopin periaatekysymyksiä. — Vir. 1944 s. 105—131.
- Om konjugationens uppkomst i de uraliska språken. — Kungl. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala: årsbok 1948, s. 58—64.
- RÄSÄNEN, SEPPÖ Kainuun murteiden kaasusyntaksi. SKST 308. Forssa 1972.
- SADENIEMI, MATTI Uusi lauseoppi. [Arv.: PaaVo Siro, Suomen kielen lauseoppi.] — Vir. 1966 s. 141—143.
- SAMMALLAHTI, PEKKA Tutkimus lapin syntaksista. [Arv.: Raija Bartens, Inarinlapin, merilapin ja luulajanlapin kaasusyntaksi.] — Vir. 1973 s. 388—398.
- SAPIR, EDWARD [Arv.:] C. C. Uhlenbeck, Het passieve karakter van het verbum transitivum of van het verbum actionis in taalen van Noord-Amerika. — International Journal of American Linguistics 1, 1917, s. 82—86.
- SAUKKONEN, PAULI Tulosijainfrakenteiden hist. I = Itämerensuomalaisen kielten tulosijainfinitiivirakenteiden historiaa I: johdanto, adverbaali infinitiivi. SUST 137. Helsinki 1965.
- SCHLACHTER, WOLFGANG Arbeiten zur strukturbezogenen Grammatik auf der Grundlage finnisch-ugrischen und indogermanischen Materials. München 1968.
- Partitiv und Inkongruenz beim Subjekt des Finnischen. — FUF 33:1—2 s. 3—95. Helsinki 1958.
- SCHUCHARDT, H. Über den aktivischen und passivischen Charakter des Transitivs. — Indogermanische Forschungen 18 s. 528—531. Strassburg 1905—06.
- SETÄLÄ, E. N. Lauseopillinen tutkimus koillis-Satakunnan kansankielestä. Helsinki 1883. (Myös Suomi II:16 s. 1—235.)
- SKL = Suomen kielen lauseoppi oppikouluja varten. 11. painos. Helsinki 1926.
- SIRO, PAAVO Die finnischen Lokalkasus als Bestimmungen des Verbums: Untersuchungen zur finnischen Syntax. Turun Yliopiston julkaisuja sarja B, osa 57. Turku 1956.
- Suomen kielen lauseoppi. Helsinki 1964.
- Suomen yksinäislauseen perustavia ongelmia. SJ 2, 1960, s. 36—51.
- SJ = Sananjalka. Suomen Kielen Seuran vuosikirja. Turku.
- STAT B = Suomalaisen Tiedeakatemian Toimituksia, sarja B. Helsinki.
- SKST = Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia.
- STEINITZ, W. Ostjakische Chrestomathie mit grammatikalischem Abriss und Wörterverzeichnis. Stockholm — Uppsala 1942.
- SUSA = Suomalais-ugrilaisen Seuran Aikakauskirja. Helsinki.
- SUST = Suomalais-ugrilaisen Seuran Toimituksia. Helsinki.
- TŠIKOBAVA, A. S. Gruzinskij jazyk. — Jazyki narodov SSSR IV s. 22—61.
- UHLENBECK, C. C. Agens und Patiens im Kasussystem der indogermanischen Sprachen. — Indogermanische Forschungen 12 s. 170—171. Strassburg 1901.
- Het passieve karakter van het verbum transitivum of van het verbum actionis in taalen van Noord-Amerika. — Verslagen en Mededeelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen, Afd. Letterkunde 5:2, 1916, s. 187—216.
- VAILLANT, ANDRÉ L'ergatif indo-européen. — Bulletin de la Société de Linguistique de Paris 37 s. 93—108. Paris 1936.
- VÉRTES, EDITH Grammatikalische Aufzeichnungen von K. F. Karjalainen: ks. Karjalainen, K. F. — Vértes, E.
- Die ostjakischen Pronomina. Budapest 1967.
- WICKMAN, BO The form of the object in the Uralic languages. Uppsala universitetes årsskrift 1955:6. Uppsala 1955.
- WIIK, KALEVI Suomen eksistentiaalilauseiden »subjekti». Turun Yliopiston fonetiikan laitoksen julkaisuja n:o 13. Turku 1974.
- ZUKOVA, A. N. Korjaskij jazyk. — Jazyki narodov SSSR V s. 294—309.

Ergativity in Finnish

Terho Itkonen

(Continuation of the article begun in 1974:4.)

II

2.0. The opposition of agentivity and non-agentivity was evidenced to a greater or lesser degree in all five of the Finnish »ergative» phenomena which were treated from the synchronic aspect in the foregoing part of this article. This opposition must have its origin in elementary human cognitive tendencies; comp. Anderson's (1968, 1971) basic semantic cases *ergative* and *nominative*, distinguished by him primarily on the basis of English material. In the surface structure of English this opposition is admittedly not very clearly expressed. More illustrative are those systems of different languages in which it attempts to be manifested in the surface structure as well. The problem which a purely synchronic description avoids is nevertheless the well known »wie es eigentlich geworden ist?»

2.1. Let us return to the examples treated in the first part of this article. The sentence *S. joutui hallitsevien piirien epäsuosioon ja karkotettiin maasta* 'S. fell into disfavour with the ruling circles and was expelled from the country' was regarded as representative of normal usage; the sentence *S. julkaisi vielä kolme teosta mutta karkotettiin sitten maasta* 'S. published three more works but was then expelled from the country' does not give the impression of being equally natural. The naturalness of the first sentence can be accounted for in terms of the cognitive tendency; notice the two mutually compatible roles of S.: the non-agentive subject of an intransitive sentence + the non-agentive object of a transitive passive sentence. But do speakers create such combinations one at a time on the basis of that tendency, or have they always been so general that new occurrences of them can be regarded as manifestations of sentence patterns constituting a part of the competence of the speech com-

munity? The question may remain without a final answer. The latter example resembles the former one but it is felt to be unnatural because of zeugma: agentive S. + non-agentive S. It is possible that a speaker with a good sense for semantic finesses avoids sentences of this type without any tradition or control from the speech community to guide him.

2.2. A non-agentive intransitive subject also appeared to be treated in the same manner as would be an object in the sentences *Ovi aukeni avaimella* 'the door opened with a key' and *Ovi aukeni nappia painamalla* 'the door opened by pressing a button'. In these sentences the instrumental adessive does not refer to the subject. The fact that sentences of this type are tolerated is an indication of that cognitive tendency, but again one is faced with the question of whether it exerts its influence in speakers separately every time, with no regard for what they have heard previously. This seems dubious; rather it might well be a question of a pattern which has come into being as a result of that cognitive tendency and then continued its life supported both by this tendency and by model sentences heard by the speakers. The position of this sentence type is nevertheless continuously unstable to a certain degree: it is threatened by the productive type *Mies pääsi sisään avaimella ~ nappia painamalla* 'the man got in with a key ~ by pressing a button' in which the instrumental adessive refers to an intransitive subject. This interpretation is in conflict with interpretation of the type *Ovi aukeni avaimella ~ nappia painamalla* 'the door opened by key ~ by pressing a button' and it may also be the cause of a certain degree of unconscious tension between the two different interpretations.

2.3. The subject of the sentence type (*Hän on valveilla* 'he is awake', (*Talo on rakenteilla* '(the house is) a-building'

was noticed to correspond to either an underlying intransitive subject or an underlying object; comp. the type (*Emäntä on pyykin pesussa* 'the lady of the house is washing clothes', (*Miehet ovat talon rakennuksessa* 'the men are building a house' in which the subject corresponds to an underlying transitive subject. This phenomenon is clearly to be associated with the competence of the speech community and is so specialised that it cannot have originated in the language without certain prerequisites. Judging from its geographical spread, symptoms of it were already in evidence in late Proto-Finnic; its having become productive probably dates back only to the time of separate Finnish development (Karlsson 1957: 163—165). In the form structure of adverbs there are three phenomena (the derivational element *-e^x*, plurality, the external local cases), whose connection with their distribution appears to be in need of explanation. At least to some extent this distribution may be explained on the basis of the traditional semantics of *nomina actionis* in *-e^x* (< *-ek*); in Finnish for example they express intransitive action or the object, the instrument, the result of a transitive action, but hardly ever transitive action itself. This last mentioned meaning is not found in their Lapp, Mordvin or Chermis cognates either. Use of the plural stem, on the other hand, connects this type with many other expressions in plural local cases which simultaneously express the state of the subject: (*on järjissään* (iness. pl. of *järki* 'reason, sense') '(is) in possession of one's senses', *puolillaan* (adess. pl. of *puoli* 'half') 'half full', *hyvillään* (adess. pl. of *hyvä* 'good') 'to be pleased', *kovilla* (adess. pl. of *kova* 'hard') 'in dire straits', and especially the types having inessive endings based on *nomina actionis* *kateissa* 'missing' (cf. *kadota* 'disappear'), *vetäissä* 'wound up, strung' (cf. *vetää* 'pull'), *ehdyksissä* 'gone dry, depleted' (cf. *ehyä* 'run dry, wane'), and *saarroksissa* 'surrounded' (cf. *saartaa* 'blockade'). The greatest difficulty is to explain the exterior local case carrying in such adverbs, as it does, a different kind of temporal meaning than does an interior local case: comp. (*Kangas on kuteilla* '(the cloth is) being woven' (from *kutoa* 'to weave') but (*Hana on vetäissä* '(the faucet is) turned' (from *vetää* 'to pull'). In any case this type began to take over the territory formerly covered by the older type (*on kulussa* '(is) on the move', (*on pesussa* '(is) going through

the wash', (*on pyykin pesussa* '(is) washing (the clothes)') the subject of which could have either corresponded to an underlying transitive subject or an underlying object and intransitive subject (remnants of this use similar to *pesussa* and *kulussa* are still to be encountered). The basis of the new type was probably provided by some rare model constructions. Its productivity can hardly be explained in any other way than by attributing it to a cognitively based tendency to classify non-agentivity (and, by formal analogy, intransitive agentivity) differently from transitive agentivity, thus providing this class with a common linguistic expression. The continuing development was partially the inheritance of certain adverbs in the form they were, partially the creation of new ones on the basis of old ones with the cognitive tendency mentioned above supporting both inherited linguistic material and creation of new expressions.

2.4.1. The same cognitive influence may also have made a contribution in those cases where the case of the subject was sometimes bifurcated; in affirmative normal sentences the indisputable nominative, in affirmative existential sentences the partitive or »nominative«, rather accusative. Without certain prerequisites hidden in the linguistic system this bifurcation would not, however, have been able to come into being. A central part of it was the rise of the partitive to one of the cases of the subject. At the same time an earlier nominative came to be regarded as an accusative under certain conditions. As a result of this the partitive came to form a pair with the accusative along with which a comparatively fixed category of »existential« sentences has come into being with its opposing class being the category of »normal« sentences with a nominative subject. But the questions of when and how remain to be answered.

The partitive subject cannot be posited as having its origin in early Proto-Finnic, because Lapp and Mordvin only exhibit subjects in the nominative. The Finnic languages provide evidence demonstrating that in late Proto-Finnic the partitive subject already appeared serving the same functions as it does in modern Finnish (cf. Denison 1957: 124—135, Hakanen 1973: 56—69). Hakulinen (1961: 46) has expressed the view that use of the partitive subject may ultimately originate in the original use of the partitive as a case of separation. The sen-

tence *Väkeä tulee* 'people are coming' would thus originally have meant approximately 'there is a coming from the people'. So straightforward a semantic development does not, however, seem to be completely natural. Additionally, the part played perhaps by the partitive object on the origin and development of the partitive subject is neglected in this explanation.

On the basis of Lappish and Mordvin it is possible to demonstrate that already in early Proto-Finnic the system of object cases in affirmative sentences was similar to that of modern Finnish (cf. Erkki Itkonen 1972: 210–211). At that time the cases of the object were the partitive, based on the old separative case, and the accusative ending in *-m* along with the nominative which alternated with it under certain conditions. (This is the origin of the modern Finnish accusative with its two forms.) As is the case in modern Finnish a partitive object was probably used for (certain types of) irresultative sentences as well as in those resultative sentences denoting an indefinite quantity of a divisible object-

A) *Niitty kasvoi hyvän heinän* (acc. sg.)
 ~ *hyvää heinää* (partit. sg.) 'the meadow gave a good harvest of hay ~ good hay'

Pesä kuhisee muurahaisia (partit. pl.)
 'the nest teams with ants'

In this group the local adverbial of the intransitive sentence corresponds to the subject of the transitive sentence. The predicate verb is identical in the transitive and intransitive sentences, but the meaning of the transitive predicate becomes passive in the transitive sentences.

B) (*Minä*) *sain eilen kirjeen* (acc. sing.)
 ~ *kirjeet* (nom.-acc. pl.) ~ *kirjeitä*
 (partit. pl.) 'I got a letter ~ the letters ~ letters yesterday'

Poika unohti eväät (nom.-acc. pl.)
 ~ *eväitä* (partit. pl.) 'the boy forgot his lunch ~ some of the provisions for a meal'

Myrsky kaatoi metsän (acc. sg.) ~ *metsää*
 (partit. sg.) 'the storm felled a forest ~ some forest'

Tauti tappoi lapset (nom.-acc. pl.)
 ~ *lapsia* (partit. pl.) 'the disease killed the children ~ children'

concept; the nominative/accusative seems to have been used in resultative sentences to express a definite quantity of a divisible concept or an indivisible whole. If the case of the subject at this stage was only the nominative this must have meant an asymmetry of the means of expression, and it probably was most clearly in evidence in those cases when an intransitive sentence had a corresponding transitive sentence with the same meaning and similar form. This seems to have been the case at least in the three instances which will be illustrated by examples in the following. The sentences in the left series are (resultative) transitive sentences exhibiting an opposition between accusative and partitive object. On the right are intransitive sentences in which this is neutralized in favour of the sole case of the subject, i.e. the nominative. (In the second transitive sentence of group A the predicate verb is irresultative and the case of the object is partitive; in the corresponding intransitive sentence the case of the subject is the nominative.)

Niityssä kasvoi hyvä heinä (nom. sg.)
 'a good hay-harvest grew in the meadow
 ~ good hay grew ...'

Pesässä kuhisevat muurahaiset (nom. pl.)
 '(the) ants are teaming about in the nest'

Minulle tuli eilen kirje (nom. sg.) ~ *tulivat eilen kirjeet* (nom. pl.) 'a letter arrived for me yesterday ~ (the) letters arrived ...'

Pojalta unohtuivat eväät (nom. pl.) 'the boy forgot his lunch ~ some of the provisions for a meal' (lit. 'from the boy the lunch was forgotten etc.')

Myrskyssä kaatui metsä (nom. sg.) 'a forest ~ some forest fell in the storm'

Tautiin kuolivat lapset (nom. pl.) 'the children ~ children died of the disease'

In this group as well the local adverbial of the intransitive sentence corresponds to the subject of the transitive sentence. Nevertheless the predicate verb is not the same in both the intransitive and the transitive sentences. An intransitive predicate

is in a passive meaning relationship to the transitive one; the last two sentences could also be explained in such a way that the transitive predicate is in a causative meaning relationship to the intransitive one.

C) (*Minä*) *sain verkkooni kalan* (acc. sg.)
 ~ *kalaa* (partit. sg.) 'I got a fish
 ~ some fish in my net'

Marjamiehet löysivät metsästä sienekin
 (acc. sg.) ~ *sienetkin* (nom.-acc. pl.)
 ~ *sieniäkin* (partit. pl.) 'the berry-
 pickers found a mushroom ~ the
 mushrooms ~ mushrooms in the
 forest as well'

(*Minä*) *näen vastarannalla nuotiotulen*
 (acc. sg.) ~ *nuotiotulet* ~ (nom.-acc.
 pl.) ~ *nuotiotulia* (partit. pl.) 'I see
 a campfire ~ a set of campfires
 ~ campfires on the opposite shore'

Tuuli ajoi rantaan tukin (acc. sg.)
 ~ *tukit* (nom.-acc. pl.) ~ *tukkeja*
 (partit. pl.) 'the wind drove a log
 ~ the logs ~ some logs onto the shore'

Verkkooni tuli kala 'a fish ~ some fish
 got caught in my net'

Metsästä löytyi sienekin (nom. sg.) ~ *löy-
 tyivät sienetkin* (nom. pl.) 'a mushroom
 ~ (the) mushrooms were found in the
 forest as well'

Vastarannalla näkyy nuotiotuli (nom. sg.)
 ~ *näkyvät nuotiotulet* (nom. pl.) 'a camp-
 fire is ~ (a set of) campfires are to be
 seen on the opposite shore'

Rantaan ajautui tukki (nom. sg.) ~ *ajau-
 tuivat tukit* (nom. pl.) 'a log ~ (the)
 logs were driven onto the shore'

These differ from the sentences in group B in two respects: a local adverbial occurs in the same case form in both the transitive and intransitive sentence; on the other hand, the subject of the transitive sentence is deleted in the intransitive sentence.

Typical of all three groups is the identity in meaning of the transitive and intransitive sentences as well as a correspondence in form obeying specific rules: 1) The subject or local adverbial of the sentences in the left column always corresponds to a sentence initial topical local adverbial in the sentence on the right. 2) The transitive predicate verb of the sentences on the left corresponds to the corresponding intransitive verb in the sentences on the right. The intransitive verb always expresses the non-agentive action of the subject. 3) The sentence final object comment of the sentences in the left column corresponds to the sentence final subject comment of the sentences in the right column. — Under these conditions it was no wonder that the correspondence of the transitive and intransitive sentence types under discussion was completed definitively: the case of an intransitive nominative subject was identified with the case of the accusative object, and at the same time the partitive was generalized as a parallel case of the subject.

2.4.2. The partitive subject has nevertheless spread to sentences which do not have a synonymous transitive pendant: *Niitylle tulvi vettä* 'water flooded onto the meadow', *Pihalla juoksee poikia* 'boys are running in the yard', *Takassa hehkuu vielä*

hiiliä 'coals are still glowing in the fireplace', *Vajasta katosi tavaroita* 'some goods vanished from the shed' etc. The most frequently encountered type of sentences with partitive subject belongs to this group as well — those having *olla* 'to be' as their predicate verb. In these cases the partitive subject cannot be based on the direct influence of transitive sentences with identical meaning. In modern Finnish such sentence pairs as *Astia sisältää vettä* 'the dish contains water' — *Astiassa on vettä* 'there is water in the dish', *Minä omistan kirjoja* 'I own books' — *Minulla on kirjoja* 'I have (literally: 'by me there are') books' are not valid bases for diachronic interpretation because the verb *sisältää* is a neologism from the 19th century and the modern meaning of the verb *omistaa*, i.e. 'to possess', only came into being with the advent of literary Finnish. Originally the verb seems to have meant 'take or recognize as one's own'. The spread of the partitive subject in sentences of this type is probably only a result of the fact that the sentences have been felt to be semantically on a par with the intransitive sentences given in the table above: primarily, their meaning is the coming into existence, existence, or cessation of existence from the standpoint of the location which is simultaneously the topic of the sentence. In this

the influence of the transitive sentences which served as a model is still reflected. In relation to the resultative verb governing it the object is equally non-agentive as the subject of an existential sentence is in relation to a predicate verb (including also sentences such as *Pihalla juoksee poikia* 'there are boys running in the garden' in which the inherent agentivity of the subject has been embedded in the collective event of the locality). The fact that intransitive non-agentive sentences of this type are continuously associated with resultative transitive sentences with similar topic/comment relationships seems to have had an important additional consequence: the cognitive tendency to distinguish non-agentive action from agentive action is reflected in the finite sentences of Finnish, but it has never acquired a consistent means of expression (comp. the non-agentive intransitive sentences mentioned in 1.4 which in Finnish behave like transitive sentences).

2.4.3. An additional group of phenomena appears to be connected with the history of existential sentences. The partitive has long had the additional function of serving as an attribute in connection with 1) substantives denoting a group or an amount, 2) numerals and 3) such quantifiers as *paljo(n)* 'much' and *vähä(n)* 'little'. In Finnish the partitive now appears as the attribute of substantives denoting a group or an amount in all sentence positions: *Joukko miehiä* (partit. pl.) *sai lopputilin* 'a group of men received severance pay', *Siellä oli joukko miehiä* 'there was a group of men there', *Näin joukon miehiä* 'I saw a group of men', *Tutustuin isoon joukkoon miehiä* 'I became acquainted with a large group of men' etc. In the case of numerals a partitive attribute only appears, on the other hand, when the construction functions as a subject or object; in other positions it is replaced by the case of the noun demanded by the context with the numeral functioning as a congruent attribute of the noun: *Kolme miestä* (partit. sg.) *sai lopputilin* 'three men received severance pay', *Siellä oli kolme miestä* 'there were three men there', *Näin kolme miestä* 'I saw three men', but *Kolmen miehen* (gen. sg.) *palkka oli maksamatta* 'three men's salary had not been paid', *Tutustuin kolmeen mieheen* (illat. sg.) 'I became acquainted with three men' etc. This type of limitation on the appearance of the partitive attribute must represent an older stage than its connection with any

case form as demanded by grammatical context. Originally, use of the partitive attribute seems to have been even more limited than it is in present-day Finnish in connection with numerals. A glimpse in this direction may be seen in the appearance of a partitive attribute in connection with the quantifiers *paljo(n)* 'much' and *vähä(n)* 'little'. There it is only used when the construction is the subject of an existential sentence or the object of a resultative verb. In all other positions (including its functioning as the subject of a normal sentence) constructions are used in which the substantive is the main word and *paljo*, *vähä* an attribute in congruence with it. Examples are: *Pihalla oli paljon lunta* (partit. sg.) 'there was a lot of snow in the yard', *Sain vain vähän kolikoita* (partit. pl.) 'I only got a few coins', but (in the position of subject of a normal sentence) *Paljo lukeminen* (nom. sg.) *rasittaa silmiä* 'a lot of reading strains the eyes', (in the position of object in irresultative sentences) *Noudatin hänen vähii toivomuksiaan* 'I complied with the few wishes he presented', (in other sentence positions) *En välitä paljosta rahasta* (elat. sg.) ~ *paljoista kolikoista* (elat. pl.) 'I am not concerned about a lot of money ~ a lot of coins' etc.

This type of restriction of partitive attribute in connection with the subject of a non-existential sentence is an example of the same type of ergative system as that presented by the restriction on the partitive subject. The phenomenon is strengthened by the fact that it can be traced back to early Proto-Finnic on the basis of evidence provided by Eastern Lappish. In Eastern Lappish the partitive attribute is encountered in the same three situations as it is in Finnish (in the case of numeral constructions, however, only in conjunction with numbers higher than six). The constructions do, however, appear only in the position of subject and object and a still more sensitive limitation appears in the numeral constructions of Inari Lappish: the partitive attribute is encountered only when the construction appears either as the object or as the subject of a sentence corresponding to a Finnish existential sentence. In other cases (also in position corresponding to the subject of a Finnish normal sentence) constructions are used in which the substantive is the head word and the numeral its attribute (see Erkki Itkonen 1973: 308—316). In the light of this it is easy to suppose that the partitive attribute traceable back to

early Proto-Finnic has paved the way for the generalization of the partitive subject at the same time and in exactly the same direction as did the partitive object of early Proto-Finnic. The construction in *paljo(n)* and *vähä(n)* particularly might have offered a firm ground for this development. It is possible that they could have been analysed already in Proto-Finnic in a manner which is a possible alternative in modern Finnish also: in sentences such as *Sain paljon rahaa* 'I got a lot of money', *Minulla on paljon rahaa* 'I have a lot of money', *paljon* is no object or subject but rather an adverbial of quantity just as in the synonymous sentences *Sain runsaasti rahaa* 'I got money terrifically', *Minulla oli runsaasti rahaa* 'I had money terrifically'. If so, *rahaa* was no longer a partitive attribute but rather a partitive object or — in the latter example — the partitive subject of an existential sentence.

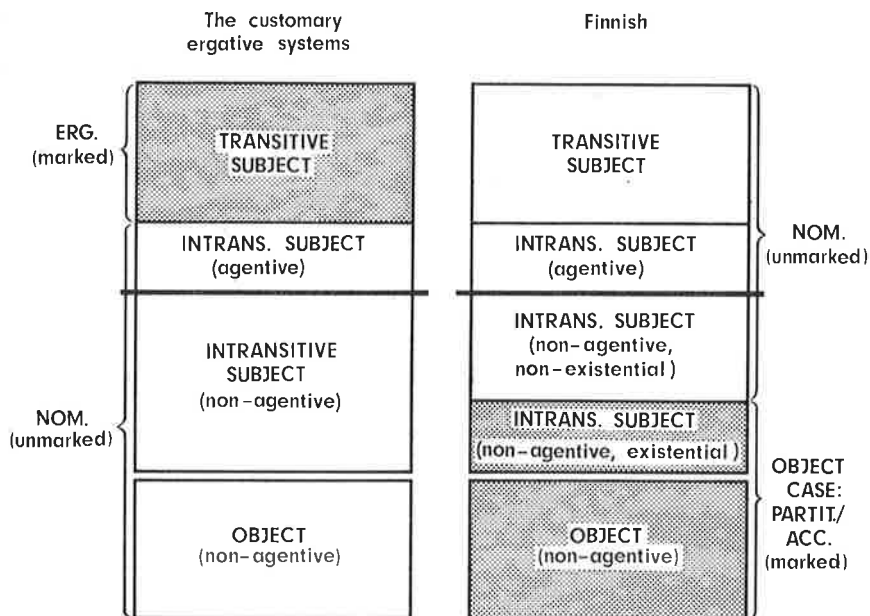
2.4.4. In 1.4 a phenomenon was discussed which formally distinguishes the system of the Finnish subject and object cases from a normal ergative system. The Finnish nominative has no ending, the accusative case sometimes has an ending and the partitive case always has one. In ergative systems, on the other hand, the ergative case (= that which most closely corresponds to the Finnish nominative in an ergative system) has an ending, whereas the nominative, which is its opposite (= the case corresponding to the Finnish partitive/accusative), usually has no ending. In the same connection, an attempt at synchronic explanation on the basis of the theory of markedness was presented to clarify this discrepancy. Still, this phenomenon may also be studied from the standpoint of diachrony. From this standpoint it might be instructive to discover what the sources of the case named ergative are.

The original function of the ergative case has not been satisfactorily determined in all instances. Nevertheless some kind of **guide is provided by those languages in which the ergative still has, in addition to its function as the subject of a transitive verb, other ones which are more original, and by those languages in which the transitive subject can be expressed by some other case in addition to the mono-functional ergative.** One and the same case form turns out to have in addition to its ergative function an instrumental, locative, ablative, or dative function depending on the language. Thus the original oblique cases which expressed

the means of action, its location or origin, or (as is particularly the case in several Caucasian languages in connection with verbs expressing feeling or perception) its direction of influence has been agentivized in different languages so as to assume the function of the subject. This meant that the original non-differentiated case of the subject and object was restricted to express the non-agentive unit. In practice the boundary between agentivity and non-agentivity has generally tried to be connected with the boundary between transitivity and non-transitivity. This is easy to understand: the spread of the new case of the subject preceded no further than was absolutely necessary. Transitive sentences were, after all, the only ones in which the difference between the subject and object required emphasis by the use of a different case.

A corresponding line of development can be seen in those cases where the ergative function seems to have developed from a possessive function (e.g. Delaware, Eskimo-Aleutian in which the ergative still has both functions). The fact that the case indicating the possessor has developed into the subject of a transitive sentence is in principle no stranger a phenomenon than the development of verbs corresponding to *habeo* to auxiliaries used in the formation of periphrastic tenses of transitive verbs: French *J'ai lu le livre*, German *Ich habe das Fenster geöffnet*. A further parallel is provided by the similarity observable in several languages between the affixes of the objective conjugation and possessive affixes. This holds equally true for several non-ergative Uralic languages and for such ergative languages as Abkhaz, Abaza, and Eskimo-Aleutian. This cannot be said to know of no exception; on the contrary the constructions typical of transitive sentences have in different languages demonstrated a tendency to fill in space from intransitive sentence, at least probably partially aided by such sentence types in which the intransitive subject is agentive. In the *habeo* constructions this is general, and in a similar manner the personal endings similar to possessive suffixes have spread in the Finno-Ugric languages partially to intransitive verbs as well.

In the light of examples of this type it is possible to make the working hypothesis that the ending of the ergative case may generally be traced back to some originally marked case — the instrumental, locative, ablative, dative, or

The distribution of the subject and object cases in customary ergative systems and in Finnish. The size of the boxes roughly reflects the text frequencies; the shadowed areas indicate the marked cases (see 1.4.2). The thick horizontal line separates agentive use of the cases concerned (and the non-agentive use of a transitive subject, cf. 1.5.1) from the non-agentive use. It can be seen that the border line does not coincide with that of ergative and nominative nor (in Finnish) with that of nominative and partitive/accusative: the former remains above the line, the latter beneath it (cf. 1.4.3). The matter stands differently in »ideal» ergative systems, which have an ergative : nominative opposition of pronominal subjects and objects in Dakota and Batsbian, and a genitive : partitive/accusative opposition in certain infinitival and participial clauses in Finnish. In these instances the border line of the case opposition coincides exactly with that of agentivity and non-agentivity (cf. 1.5.1—3).

genitive ending. In these instances the case of the subject has assumed some of the area from the old casus rectus, the common case of the subject and object which was semantically unmarked and thus usually endingless. This provides us with an understanding of the fact that the ergative has an ending and the »nominative» has no ending in most ergative systems. In Proto-Finnic as well the change took place in such a manner that a case with an ending carved out its own area, the members of which could previously have no ending. The innovation was, nevertheless, of that rare type that it took place in respect to the object and the subject of an intransitive sentence: for their expression a case with an ending, the partitive, intruded in and assumed some of the functions previously

occupied by the accusative and the nominative. Thus a transitive subject (as well as some intransitive ones) remained in the old case with no ending — the nominative.

2.5.1. As stated, in neccessive infinitival clauses and partially also in permissive infinitival clauses and referential participial clauses another, more sensitive system is common in Finnish: in the genitive — the case typical of a transitive construction — there is only an agentive subject in the case of intransitive constructions. On the other hand the non-agentive subject of an intransitive construction is in the case of the object whether the construction is existential or not. The history of referative participial clauses (which are largely based on analogy with neccessive and permissive

infinitival clauses) must be bypassed here. As to the neccessive infinitival clauses, it seems that the earlier pattern was the same as that of a normal ergative system: a transitive subject was expressed by a (dative) genitive, on the other hand the object, as well as an intransitive subject was originally in the nominative, later in the case of the object (= in the nominative-like accusative or partitive). Thus the pattern seemed like this:

a) *Pojan* (gen. sg.) *pitäisi syödä puuro* 'the boy should eat (his) porridge' (transitive, non-existential construction, agentive subject)

b) *Poika* (acc. sg.) *pitäisi tulla kotiin* 'the boy should come home' (intrans., non-existential construction, agentive subj.)

c) *Poika* (acc. sg.) *pitäisi mahtua tälle penkille* 'the boy should fit on this bench' (intrans., non-existential construction, non-agentive subj.)

d) *Mukana pitäisi olla poikakin* (acc. sg.) 'there ought to be a boy along as well' (intrans., existential construction, non-agentive subj.)

2.5.2. The history of permissive infinitival clauses is similar. A transitive subject was originally expressed by the (dative) genitive. The object, as well as an intransitive subject, was in the case of the object (the accusative, later also in the partitive). The following reconstruction may be presented:

a) *Annoin miesten* (gen. pl.) *tuoda lumen* 'I allowed the men to shovel the snow' (trans., non-existential construction, subj. agentive)

b) *Annoin miehet* (acc. pl.) *lähteä matkalle* 'I allowed the men to go on a trip' (intrans., non-existential construction, subject agentive)

c) *Annoin miehet* (acc. pl.) *jääää pulaan* 'I didn't bother to help the men' (lit. 'I let the men remain in a pinch') (intrans., non-existential construction, subj. non-agentive)

d) *Annoin paikalle jääää samat miehet* 'I let the same men remain in the place' (intrans., existential construction, subj. non-agentive)

2.5.3. From this point onward the development in both neccessive and permissive infinitival clauses was guided by two opposing levelling tendencies which, in turn, are both guided by a tendency to unify the form of an agentive subject. One of these tendencies occurred to some extent in old literary Finnish. This can be described as a trend to generalize the accusative subject into sentences of type

a according to the model provided by sentences of type *b*. The other tendency is typical of modern Finnish dialects and informal standard speech, and it may be observed in the literary language as well: here the genitive subject on the model of sentences of type *a* has been generalized into sentences of type *b*. Thus, in these forms of Finnish a system, similar to that of Dakota and Batsbian, depicted by Lyons as representative of the »ideal» ergative system has been realized (cf. 1.5). But the development has proceeded even further than this: the genitive subject has also been able to spread to sentences of type *c*. This is common especially in modern literary Finnish. It is of course an analogy with normal finite sentences — they too provide examples of sentences making no formal distinction between the agentive sentence type *Poika* (nom. sg.) *tulee kotiin* 'the boy is coming home', *Miehet* (nom. pl.) *lähtevät matkalle* 'the men are going on a trip' and the non-agentive type *Poika* (nom. sg.) *mahtuu tälle penkille* 'the boy fits on this bench', *Miehet* (nom. pl.) *joutuivat pulaan* 'the men got into a pinch'.

This further development has brought with it a further degree of balance to the system. But the older system, typical of dialects and informal standard speech, makes itself known nevertheless. In these cases it has as its support both an evident tradition of the language and the human cognitive tendency to distinguish agentive action from non-agentive action. The difference between agentive and non-agentive action is polarized by nature in those cases when there is a question of an action regarded as necessary: an agentive subject can be obliged to fulfill it, but it is impossible to oblige a non-agentive subject. Equally natural is the fact that it is polarized in those cases when there is a question of an action regarded as allowable: a permission to do it can be given to an agentive subject but not to a non-agentive one. It is understandable that if this bifurcated pattern typical of the human organism has received expression in language it will not easily vanish. On the contrary, that formal bifurcation can spread by analogy to include those cases in which the ability of the subject to obey is irrelevant. This is the case in the epistemic pendants of sentences including *pitää* 'shall', which also appear in two corresponding forms: 1) *Pojan* (gen. sg., agentive) *pitäisi jo tulla kotiin* 'the boy should be coming home already' (this

can mean both 'it is necessary that the boy already come home' and 'in my opinion it seems to be the case that the boy is already on his way home'), 2) *Poika* (nom. sg., non-agentive) *pitäisi mahtua tälle penkille* (means, besides 'it is necessary that the boy fit onto this bench'

also 'in my opinion it seems to be the case that the boy will fit on the bench'). This in turn seems to be a new demonstration of the secondary nature of epistemic sentences compared to the corresponding sentences with a root meaning.

Osoite:

Address:

Suomen kielen laitos

Fabianink. 33

SF-00170 Helsinki 17